

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ

ННІ/факультет	Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти
Кафедра	міжнародних відносин
Спеціальність	292 Міжнародні економічні відносини
Форма навчання	денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Нотович Нонни Миколаївни

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

на тему

**Механізми відновлення економічної безпеки держав
у поствоєнний період: міжнародний досвід і
контекст України**

(повна назва теми)

за матеріалами

(повна назва бази дослідження)

науковий керівник

К.Е.Н., доцент

(наук. ступінь, вчене звання)

(підпис)

І.ЄГОРОВА

(Ініціал, ПРІЗВИЩЕ)

Робота допущена до захисту в ЕК

Протокол засідання кафедри

від «12» січня 2026 р. № 6

Завідувач кафедри

(підпис)

Д.Е.Н., доцент

Наук. ступінь, вчене звання

І. МАКСИМОВА

Ініціал, ПРІЗВИЩЕ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ**

ІНІ/факультет	Навчально-науковий інститут економіки та бізнес-освіти
Кафедра	міжнародних відносин
Спеціальність	292 Міжнародні економічні відносини
Форма навчання	денна

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач І.МАКСИМОВА
кафедри
(підпис) (Ініціал, ПРІЗВИЩЕ)
«20» січня 2026 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ**

Нотович Нонни Миколаївни

1. Тема роботи **Механізми відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період: міжнародний досвід і контекст України**

Керівник роботи Єгорова Ірина Геннадіївна, к.е.н., доцент
затверджено наказом закладу вищої освіти від «20» жовтня 2025 р. № 724-ст

2. Строк подання здобувачем роботи до «22» січня 2026 р.

3. Зміст кваліфікаційної магістерської роботи, об'єкт, предмет та мета дослідження:

Розділ 1. Теоретичні засади і методи відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період

Розділ 2. Аналіз загроз економічній безпеці України у воєнний час та потенціалу відновлення країни у поствоєнний період

Розділ 3. Ефективні механізми відновлення економічної безпеки України в контексті міжнародного досвіду

Об'єкт дослідження: процеси формування, порушення та відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період.

Предмет дослідження: інституційні, фінансові та структурні механізми відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період, а також їх адаптація до умов України з урахуванням міжнародного досвіду.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи: обґрунтування та систематизація механізмів відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період на основі аналізу міжнародного досвіду та розробка рекомендацій для України.

5. Дата видачі завдання «20» жовтня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка керівника про виконання етапів (дата)
1	Підготовка розділу 1	10.11.2025 р.	10.11.2025 р.
2	Підготовка розділу 2	10.12.2025 р.	10.12.2025 р.
3	Підготовка розділу 3	05.01.2026 р.	05.01.2026 р.
4	Перевірка кваліфікаційної магістерської роботи на наявність ознак академічного плагіату за допомогою програми StrikePlagiarism	до 09.01.2026 р.	09.01.2026 р.
5	Отримання відгуку від наукового керівника	до 22.01.2026 р.	22.01.2026 р.
6	Подання кваліфікаційної роботи на перегляд завідувачу кафедри	до 22.01.2026 р.	22.01.2026 р.
7	Реєстрація завершеної кваліфікаційної роботи	22.01.2026 р.	Реєстраційний № 1 «22» січня 2026 р.
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи на кафедрі	22.01.2026 р.	22.01.2026 р.
9	Підготовка до захисту в ЕК	до 23.01.2026 р.	до 23.01.2026 р.

Завдання підготував науковий керівник

(підпис)

І. ЄГОРОВА
(Ініціал, ПРІЗВИЩЕ)

Завдання одержав

(підпис)

Н.НОТОВИЧ
(Ініціал, ПРІЗВИЩЕ)

АНОТАЦІЯ

Нотович Нонна Миколаївна. Механізми відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період: міжнародний досвід і контекст України. – Рукопис. Кваліфікаційна магістерська робота за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини» – Державний університет економіки і технологій. Кривий Ріг, 2026.

81 стор., 15 табл., 6 рис., 95 літературних джерел.

У магістерській кваліфікаційній роботі розглянуто теоретичні засади формування та забезпечення економічної безпеки держав у поствоєнний період, визначено її сутнісні характеристики, структуру та ключові загрози в умовах сучасних глобальних трансформацій. Проаналізовано концептуальні підходи до трактування економічної безпеки, окреслено її місце в системі національної та міжнародної безпеки.

Узагальнено міжнародний досвід повоєнного відновлення (на прикладі європейських країн, держав Азії та Балканського регіону), виокремлено моделі та інструменти відновлення економічної безпеки, зокрема інституційні, фінансові, структурні та інтеграційні механізми. Розкрито роль міжнародних організацій, партнерських програм, планів відбудови та систем колективної безпеки у зміцненні економічної стійкості постконфліктних держав.

Особливу увагу приділено аналізу сучасних загроз економічній безпеці України в умовах російсько-української війни, трансформації структури економіки, поглиблення боргових, інфляційних та інвестиційних ризиків. Окреслено ключові напрями формування національної моделі відновлення економічної безпеки України з урахуванням міжнародного досвіду, вимог євроінтеграції та повоєнної реконструкції. Сформульовано практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів державної політики у сфері економічної безпеки, залучення міжнародної фінансової допомоги та розвитку інституцій стійкості.

Результати кваліфікаційної магістерської роботи можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування в Україні при розробці стратегій повоєнної відбудови, програм зміцнення економічної безпеки та інтеграції України до системи міжнародної економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека держави, повоєнна відбудова, поствоєнний період, міжнародний досвід, механізми відновлення, економічна стійкість, Україна, міжнародна економічна безпека.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І МЕТОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	10
1.1. Поняття та структурні компоненти економічної безпеки держави в системі національної та міжнародної безпеки.....	10
1.2. Індикатори економічної безпеки держави на етапі поствоєнної трансформації національної та глобальної економіки	16
1.3. Методи оцінювання та забезпечення економічної безпеки в умовах воєнних і поствоєнних шоків	23
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС ТА ПОТЕНЦІАЛУ ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	31
2.1. Оцінка стану економічної безпеки України в умовах триваючої агресії та воєнних руйнувань.....	31
2.2. Порівняльний аналіз механізмів відновлення економічної безпеки в країнах світу: кейси європейських та інших держав	40
2.3. Оцінка ролі міжнародних організацій, фінансових інституцій та безпекових союзів у зміцненні економічної стійкості держав.....	44
Висновки до розділу 2.....	50
РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ.....	52
3.1. Досвід країн світу у застосуванні механізмів відновлення економічної безпеки та можливості його використання в Україні	52
3.2. Інституційні, фінансові та структурні механізми повоєнного відновлення економічної безпеки України.....	58
3.3. Стратегічні пріоритети та сценарії зміцнення економічної безпеки України в контексті євроінтеграції та глобальних трансформацій.....	62
Висновки до розділу 3.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

У першій чверті XXI століття система міжнародних економічних відносин функціонує в умовах посилення геополітичної напруги, частих фінансових і боргових криз, масштабних воєнних конфліктів та глобальних шоків на кшталт пандемії COVID-19. Сукупність цих факторів суттєво змінює параметри економічної безпеки держав, поглиблює вразливість національних економік до зовнішніх загроз та ускладнює прогнозування їхнього розвитку. Особливо відчутними ці виклики є для країн, що переживають або подолали воєнні дії і змушені одночасно вирішувати завдання відновлення, модернізації та інтеграції у глобальний економічний простір.

Традиційні моделі економічного зростання, орієнтовані переважно на нарощування обсягів виробництва та залучення зовнішнього капіталу, виявилися недостатніми для гарантування економічної стійкості в умовах глибоких безпекових шоків. Воєнні конфлікти призводять до руйнування інфраструктури, втрати виробничого та людського потенціалу, дестабілізації фінансових ринків, зміни торговельних маршрутів і структурних зламів у системі державного управління. У таких умовах питання відновлення економічної безпеки набуває не лише економічного, а й політичного та суспільного виміру, стаючи ключовою передумовою збереження суверенітету, соціальної стабільності та довгострокового розвитку.

Суттєвий науковий доробок щодо проблематики економічної безпеки, постконфліктної реконструкції та міжнародної фінансової підтримки відбудови належить вітчизняним і зарубіжним дослідникам. У роботах науковців розкрито сутність економічної безпеки держави, класифіковано загрози, запропоновано системи індикаторів і критеріїв оцінки, проаналізовано окремі аспекти повоєнної відбудови та механізми міжнародної допомоги. Разом із тим, низка важливих аспектів залишається недостатньо опрацьованою.

По-перше, потребують поглиблення підходи до комплексної оцінки економічної безпеки у поствоєнний період, коли традиційні макроекономічні орієнтири поєднуються з безпековими, інституційними та соціальними чинниками.

По-друге, актуальним є системне узагальнення міжнародного досвіду відновлення економічної безпеки після війн та масштабних конфліктів з урахуванням різних моделей повоєнної реконструкції, форм участі міжнародних організацій та донорів, ролі приватного сектору та інститутів громадянського суспільства.

По-третє, особливого значення набуває розробка механізмів адаптації цих підходів до українських реалій у контексті повномасштабної російсько-української війни, інтеграції України до ЄС та трансформації її економічної моделі.

У цих умовах комплексне дослідження механізмів відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період з урахуванням міжнародного досвіду та специфіки України є важливим як у теоретичному, так і в прикладному вимірі. Це визначає **актуальність обраної теми**, її наукову та практичну значущість.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – обґрунтування та систематизація механізмів відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період на основі аналізу міжнародного досвіду та розробка рекомендацій для України.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати теоретичний зміст економічної безпеки держави, визначити її структуру, ключові загрози та особливості трансформації у поствоєнних умовах;

- проаналізувати методологічні підходи до оцінки економічної безпеки та її відновлення, виокремити індикатори, релевантні для постконфліктних економік;

- узагальнити міжнародний досвід відновлення економічної безпеки держав після воєнних конфліктів, окреслити типові моделі повоєнної реконструкції та інструменти міжнародної підтримки;
- дослідити сучасний стан та динаміку основних параметрів економічної безпеки України в умовах повномасштабної війни;
- ідентифікувати ключові ризики й уразливості української економіки, що впливають на процес відновлення економічної безпеки;
- запропонувати систему механізмів та інструментів відновлення економічної безпеки України у поствоєнний період з урахуванням міжнародного досвіду, євроінтеграційного вектора та вимог економічної стійкості;
- сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення державної політики у сфері економічної безпеки та повоєнної відбудови.

Об'єктом дослідження є процеси формування, порушення та відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період.

Предметом дослідження є інституційні, фінансові та структурні механізми відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період, а також їх адаптація до умов України з урахуванням міжнародного досвіду.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу роботи становлять положення сучасної економічної теорії, теорії економічної безпеки, міжнародних економічних відносин та інституційної економіки. У процесі дослідження використано:

- діалектичний метод – для виявлення суперечностей та тенденцій розвитку економічної безпеки в умовах глобальних криз і воєнних конфліктів;
- історико-логічний метод – для аналізу еволюції підходів до повоєнної відбудови та економічної стабілізації;
- системно-структурний аналіз – для дослідження взаємозв'язків між безпековими, макроекономічними, інституційними та соціальними параметрами;

- методи порівняльного та інституційного аналізу – для узагальнення міжнародного досвіду відновлення економічної безпеки та виокремлення релевантних моделей для України;

- статистичні та індексні методи – для оцінки динаміки і стану ключових показників економічної безпеки;

- елементи економіко-математичного та сценарного аналізу – для окреслення можливих траєкторій повоєнного відновлення та визначення їх впливу на економічну безпеку України.

Інформаційною базою кваліфікаційної магістерської роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників з проблем економічної безпеки, поствоєнної реконструкції, міжнародної економічної інтеграції та фінансової стабільності; офіційні документи й аналітичні матеріали міжнародних організацій (ООН, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, ОЕСР, Європейська комісія); звіти міжнародних фінансових інституцій і донорських структур щодо підтримки повоєнної відбудови; статистичні дані національних і міжнародних органів статистики, центральних органів виконавчої влади України, а також результати власних узагальнень та аналітичних розрахунків автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та проміжні результати кваліфікаційної магістерської роботи були апробовані під час VIII International Scientific Congress “Society of Ambient Intelligence 2025” (student section “Digitization of society and business innovations”). За матеріалами дослідження підготовлено та опубліковано тезу доповіді Notovych Nonna. THE USE OF DIGITAL PLATFORMS IN POST-WAR RECONSTRUCTION MANAGEMENT: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND THE UKRAINIAN CONTEXT // CONGRESS PROCEEDINGS - VIII INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONGRESS SOCIETY OF AMBIENT INTELLIGENCE 2025 STUDENT SECTIONS), Praha, OKTAN PRINT, 2025, s. 395-403.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ І МЕТОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

1.1. Поняття та структурні компоненти економічної безпеки держави в системі національної та міжнародної безпеки

Проблематика економічної безпеки держави сформувалася на перетині кількох наукових традицій – класичної політичної економії, теорії національної безпеки, міжнародної економіки та інституційної теорії. Якщо в класичних роботах XVIII–XIX ст. домінував підхід до держави як до «нічного сторожа», що гарантує мінімально необхідні умови для функціонування ринку, то сучасне бачення економічної безпеки ґрунтується на розумінні її як системної здатності національної економіки протистояти шокам, адаптуватися до зовнішніх та внутрішніх загроз і забезпечувати відтворення соціально-економічного потенціалу в довгостроковій перспективі [18; 20].

Впродовж другої половини XX ст. фокус досліджень поступово зміщувався від проблем економічного зростання та ефективності до питань стійкості та уразливості економічних систем. Після Другої світової війни, на тлі масштабних руйнувань та впровадження планів повоєнної реконструкції (зокрема «плану Маршалла» для країн Західної Європи), в економічній думці посилюється інтерес до ролі держави як гаранта макроекономічної стабільності, зайнятості та соціальної захищеності. У цей період зароджуються підходи, які можна розглядати як передумови сучасної концепції економічної безпеки: аналіз економічної вразливості, зовнішньої залежності, стійкості фінансових систем до криз [22; 24].

Загалом еволюцію наукових підходів до трактування економічної безпеки держави доцільно представити у вигляді узагальнюючої таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Еволюція наукових підходів до трактування економічної безпеки
держави**

Етап розвитку	Домінуюча наукова парадигма	Ключовий акцент	Розуміння ролі держави в забезпеченні економічної безпеки
Класичний та неокласичний (XVIII – перша половина XX ст.)	Ліберальна економічна теорія, класична політекономія, неокласика	Економічне зростання, ефективний розподіл ресурсів, свобода торгівлі	Мінімальне втручання; держава забезпечує базові «правила гри», захист прав власності, але питання безпеки не виділяється як окрема категорія
Кейнсіансько-інституційний (повоєнний період, 1945–1970-ті)	Кейнсіанство, теорія добробуту, інституціоналізм	Повна зайнятість, стабільність попиту, соціальна держава, регулювання ринку	Держава – активний суб’єкт, що відповідає за макростабільність, розвиток інфраструктури, обмеження кризових коливань, формування базових елементів економічної безпеки
Безпековий та глобалістський (1980-ті – початок XXI ст.)	Теорія національної безпеки, глобалізаційні концепції, неолібералізм	Зовнішньо-економічна відкритість, інтеграція у світові ринки, управління ризиками	Держава поєднує функції лібералізації та контролю над стратегічними секторами, з’являється поняття економічної безпеки як складника національної безпеки
Посткризовий та постконфліктний (після 2008р., особливо після 2014/2022 рр.)	Концепції стійкості теорії шоків, безпекові студії	Стійкість до фінансових, енергетичних, воєнних шоків; здатність до відновлення	Держава – координатор і модератор відновлення, провідний актор формування механізмів економічної безпеки в умовах криз і поствоєнної реконструкції

Примітка. Джерело: складено автором на основі узагальнення сучасних наукових підходів [19; 20; 22].

У сучасній науковій літературі економічну безпеку держави трактують як стан національної економіки та інституційного середовища, за якого забезпечується збалансований розвиток, захищеність ключових економічних інтересів суспільства, здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам, а також створюються умови для довгострокового відтворення людського, природного, виробничого та фінансового капіталу.

Важливо, що економічна безпека включає не лише «статичну» компоненту (поточний рівень захищеності), а й «динамічну» – адаптаційний потенціал, гнучкість економіки, спроможність до швидкого відновлення після шоків. [24; 28].

Особливо чітко це проявляється в умовах воєнних конфліктів та поствоєнної реконструкції. Масштабні руйнування інфраструктури, втрата промислового потенціалу, зміна структури експорту й імпорту, порушення фінансових потоків і ринків праці радикально змінюють конфігурацію ризиків.

Традиційні індикатори макроекономічної стабільності (темпи зростання ВВП, рівень інфляції, стан платіжного балансу) потребують доповнення показниками військово-політичних ризиків, втрати територій, демографічних шоків, обсягу міжнародної допомоги та здатності держави ефективно її використовувати.

З огляду на це, доцільно виокремити основні структурні компоненти економічної безпеки держави, що набувають особливої ваги в поствоєнний період (табл. 1.2).

Взаємодія цих компонентів має системний характер.

Погіршення стану хоча б однієї складової (наприклад, різке зростання боргового навантаження чи масова еміграція працездатного населення) швидко транслюється на інші виміри економічної безпеки, посилюючи вразливість економіки в цілому.

У поствоєнний період це проявляється особливо гостро: одночасно необхідно відновлювати виробничий потенціал, утримувати макрофінансову стабільність, підтримувати соціальну сферу та реалізовувати глибокі інституційні реформи.

Таблиця 1.2

Структурні компоненти економічної безпеки держави в поствоєнний період

Компонент економічної безпеки	Змістовна характеристика	Типові індикатори (приклади)
Виробнича та інфраструктурна	Стан та відновлюваність основних фондів, критичної інфраструктури, логістичних мереж	Частка зруйнованих/відновлених об'єктів, обсяги інвестицій в інфраструктуру, індекс логістичної ефективності
Фінансова та боргова	Стійкість державних фінансів, можливості обслуговування боргу, доступ до зовнішнього фінансування	Рівень держборгу до ВВП, дефіцит бюджету, спреди за суверенними облігаціями, обсяги міжнародної фінансової допомоги
Зовнішньоекономічна	Здатність підтримувати експортний потенціал, диверсифікувати ринки, залучати іноземний капітал	Структура експорту та імпорту, географічна диверсифікація, приплив ПІІ, участь у міжнародних програмах відбудови
Соціально-демографічна	Збереження та відновлення людського капіталу, демографічний баланс, соціальна стабільність	Міграційний баланс, рівень безробіття, показники бідності, індекс людського розвитку
Інституційна та управлінська	Якість державного управління, верховенство права, спроможність реалізовувати реформи та відбудовчі програми	Індекси якості врядування, корупції, легкості ведення бізнесу, ефективності державних інститутів
Безпекова та геополітична	Рівень воєнних ризиків, гарантії безпеки, міжнародні зобов'язання та союзи	Оцінки воєнно-політичних ризиків, статус міжнародних безпекових домовленостей, динаміка оборонних витрат

Примітка. Джерело: розроблено автором на основі узагальнення підходів до структуризації економічної безпеки держави [19; 22; 24].

Для аналітичного опису місця економічної безпеки у системі національної та міжнародної безпеки доцільно скористатися схематичним зображенням (рис. 1.1).

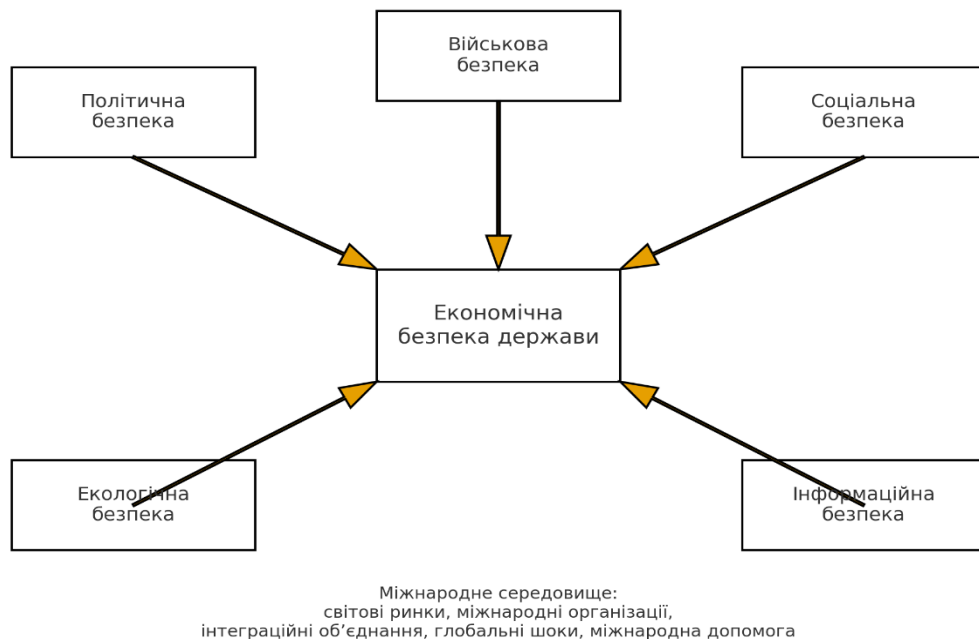

Рис. 1.1. Місце економічної безпеки держави в системі національної та міжнародної безпеки

Примітка. Джерело: складено автором на основі [4; 20; 24]

На рис.1.1 у центрі знаходиться блок «Економічна безпека держави», який пов'язаний двосторонніми зв'язками з блоками «Політична безпека», «Військова безпека», «Соціальна безпека», «Екологічна безпека», «Інформаційна безпека». Зовні цієї системи розташовано кільце «Міжнародне середовище», що включає світові ринки капіталів, товарів і послуг, міжнародні організації та інтеграційні об'єднання. [2; 3; 20] Стрілки від міжнародного середовища до національної системи безпеки відображають вплив глобальних шоків, воєнних конфліктів, санкційних режимів та міжнародної допомоги, тоді як зворотні стрілки символізують участь держави у формуванні регіональної та глобальної безпеки.

Такий підхід дозволяє розглядати економічну безпеку не ізольовано, а як ядро інтегрованої системи, що одночасно залежить від політичних рішень, воєнних подій, соціальної динаміки й екологічних викликів. У поствоєнний період значення економічної безпеки зростає ще й тому, що саме економічні

ресурси, інституційна спроможність та рівень довіри до держави визначають, чи зможе країна використати «вікно можливостей» для модернізації та інтеграції у нову архітектуру міжнародних відносин.

Сучасні теоретичні концепції економічної безпеки поступово інтегрують категорії стійкості (resilience) та адаптивної спроможності. Якщо раніше безпека часто ототожнювалася із стабільністю та мінімізацією ризиків, то нині наголос робиться на здатності економіки витримувати шоки, швидко відновлювати ключові функції та використовувати кризу як імпульс для структурної модернізації [66; 67; 80] . Саме такий підхід є найбільш релевантним для поствоєнних економік, до яких належить і Україна.

У цьому контексті економічна безпека перестає бути лише «захисною» категорією і перетворюється на стратегічну рамку для формування повоєнної відбудови. Механізми її забезпечення включають не лише традиційні інструменти макроекономічної політики (фіскальної, монетарної, валютної), а й комплекс заходів у сфері відновлення інфраструктури, інституційного реформування, розвитку людського капіталу, посилення міжнародного економічного партнерства.

Таким чином, на теоретичному рівні економічна безпека держави в поствоєнний період може бути визначена як інтегральний стан національної економіки та інститутів, за якого, попри наслідки воєнних руйнувань і зовнішньополітичних загроз, забезпечується здатність до стабільного відтворення економічного потенціалу, збереження критичних функцій держави та створення передумов для стійкого розвитку у довгостроковій перспективі. Саме це розуміння слугуватиме методологічним підґрунтям для подальшого аналізу специфіки поствоєнного періоду та механізмів відновлення економічної безпеки.

1.2. Індикатори економічної безпеки держави на етапі поствоєнної трансформації національної та глобальної економіки

Поглиблення процесів глобалізації, посилення геополітичної турбулентності та поширення збройних конфліктів у XX–XXI століттях зумовили переосмислення ролі економічної безпеки у системі національних і міжнародних пріоритетів. Якщо в класичних макроекономічних концепціях економічна безпека держави здебільшого асоціювалася зі стабільністю основних макроіндикаторів та збалансованістю платіжного балансу, то сучасний науковий дискурс та практика міжнародних організацій трактують її значно ширше – як здатність національної економіки відновлюватися після шоків, адаптуватися до структурних змін, підтримувати соціальну стійкість і забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність навіть в умовах воєнних дій та поствоєнної реконструкції [19; 20; 24; 32].

У поствоєнний період ця категорія набуває особливої ваги, оскільки до традиційних ризиків (циклічні кризи, фінансова нестабільність, зовнішньоторговельні дисбаланси) додаються наслідки збройної агресії: руйнування виробничих потужностей та транспортної інфраструктури, втрата людського капіталу, зростання боргового навантаження, фрагментація ринків, погіршення інституційної якості управління, загострення регіональних диспропорцій. У результаті економічна безпека постконфліктної держави є не лише фінансовою чи ресурсною категорією, а комплексною характеристикою відновлювального потенціалу економіки.

У міжнародній практиці можна виділити кілька базових підходів до розуміння економічної безпеки, які склалися на перетині наукових досліджень, рекомендацій міжнародних організацій та досвіду відбудови різних країн.

Основні підходи до трактування економічної безпеки держави в міжнародній практиці наведено у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Основні підходи до трактування економічної безпеки держави в міжнародній практиці

Підхід	Змістовне наповнення	Акцент у поствоєнних умовах
Макроекономічний	Економічна безпека як стабільність ключових макроіндикаторів і здатність уникати глибоких криз	Відновлення зростання, контроль інфляції та дефіциту, управління боргом, стабілізація платіжного балансу
Ресурсно-виробничий	Фокус на доступі до природних, виробничих та інфраструктурних ресурсів	Відбудова критичної інфраструктури, енергетична безпека, диверсифікація постачання стратегічних ресурсів
Соціально-людський	Наголос на збереженні людського капіталу, рівні життя та соціальній стабільності	Повернення мігрантів і ВПО, зайнятість, зменшення бідності, відновлення систем освіти й охорони здоров'я
Інституційно-правовий	Оцінка якості врядування, верховенства права, прозорості та підзвітності інститутів	Посилення інституційної спроможності, антикорупційні реформи, забезпечення прогнозованості та стабільності правил
Зовнішньоекономічний і фінансовий	Аналіз стійкості до зовнішніх шоків, доступу до фінансування, участі у світогосподарських зв'язках	Розширення доступу до міжнародних фінансових ресурсів, інтеграція у глобальні ланцюги доданої вартості, експортна диверсифікація
Безпеково-стратегічний	Включення економічних аспектів до ширшої архітектури національної та регіональної безпеки	Узгодження економічної політики з оборонною, інформаційною та екологічною безпекою

Примітка. Джерело: узагальнено автором на основі [19; 20; 24; 27; 32].

Як видно з табл. 1.3, жоден з підходів не може вичерпно описати економічну безпеку в умовах повоєнної реконструкції. Саме тому у сучасних міжнародних документах дедалі частіше застосовується інтегральний, міждисциплінарний підхід, у межах якого економічна безпека розглядається як

результат взаємодії макроекономічних, ресурсних, соціально-інституційних та безпекових компонентів.

Ця логіка знаходить відображення і в аналітичних рамках, які використовуються Світовим банком, МВФ, ООН, регіональними банками розвитку та Європейським Союзом при оцінюванні наслідків збройних конфліктів і плануванні відбудови. У таких підходах ключовими стають не лише традиційні показники економічного зростання, а й індикатори стійкості до повторних шоків, здатності економіки до структурної перебудови, рівня інклюзивності відновлення, ступеня інтегрованості повоєнної траєкторії у глобальні тенденції сталого розвитку та «зеленої» трансформації [18; 27; 32].

З урахуванням цього, структуру економічної безпеки держави в поствоєнний період доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних блоків, які одночасно відображають стан відновлення економіки, глибину проведених реформ і ступінь зниження вразливості до майбутніх криз. Схематично така структура може бути подана у вигляді взаємодії п'яти основних складових (рис. 1.2). Зокрема, у центрі структури економічної безпеки розміщено ядро «Сукупна економічна безпека держави», яке узагальнює результати впливу інших блоків. Навколо нього групуються: макроекономічно-фінансова стійкість (інфляція, борг, дефіцит, резерви), реальний та інфраструктурний потенціал (виробничі потужності, логістика, енергосистема), зовнішньоекономічна стійкість (структура експорту й імпорту, доступ до ринків капіталу, участь у глобальних ланцюгах доданої вартості), соціально-людський потенціал (зайнятість, доходи, демографічні тенденції, міграція), інституційно-безпековий блок (якість управління, верховенство права, ризики корупції та політичної нестабільності). Кожен із цих елементів є одночасно і складовою економічної безпеки, і її детермінантою в довгостроковому періоді.

Ключові структурні елементи сукупної економічної безпеки держави

Рис. 1.2. Структура економічної безпеки держави в поствоєнний період

Примітка. Джерело: розроблено автором на основі [19; 20; 24; 27; 32].

Відповідно до такої структуризації, в міжнародних дослідженнях формується ціла система кількісних показників, які дозволяють здійснювати діагностику економічної безпеки та відслідковувати динаміку повоєнного відновлення. На основі узагальнення підходів міжнародних організацій можна виділити принаймні шість основних груп індикаторів, що найбільш часто застосовуються в оцінюванні економічної безпеки постконфліктних країн (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

**Групи індикаторів оцінювання економічної безпеки держави в
поствоєнний період**

Група індикаторів	Змістовна характеристика	Типові показники та орієнтовні джерела даних
Макроекономічна стійкість	Відображає здатність підтримувати базову макроекономічну рівновагу та уникати глибоких рецесій у середньо- та довгостроковому періоді	Темпи реального зростання ВВП, рівень інфляції, безробіття, фіскальний дефіцит, обсяг і структура державного боргу (МВФ, Світовий банк)
Зовнішньоекономічна та фінансова безпека	Характеризує вразливість до зовнішніх шоків, залежність від імпорту критичних товарів і доступ до зовнішнього фінансування	Сальдо поточного рахунку, міжнародні резерви, частка окремих товарних груп в експорті, приплив ПІІ, вартість запозичень (МВФ, Світовий банк, ОЕСР)
Реальний та інфраструктурний потенціал	Визначає спроможність відновленої інфраструктури й виробничих потужностей підтримувати економічну активність	Індикатори фізичного стану доріг, енергомереж, портів, залізниць; коефіцієнт завантаження виробничих потужностей; втрати електроенергії в мережах
Соціально-людський потенціал	Оцінює стан людського капіталу, масштаби соціальних втрат та здатність суспільства адаптуватися до наслідків війни	Рівень бідності, коефіцієнт Джині, індекс людського розвитку, показники міграції та внутрішнього переміщення, охоплення освітою та медичними послугами (ООН, ПРООН, Світовий банк)
Інституційна та регуляторна спроможність	Відображає якість економічної політики, ступінь захисту прав власності, прогнозованість регуляторного середовища	Композитні індекси врядування, верховенства права, сприйняття корупції, легкості ведення бізнесу (Світовий банк, Transparency International, інші індекси)
Інноваційно-структурний розвиток	Демонструє здатність економіки до структурної модернізації, переходу на вищі технологічні уклади та «зелені» моделі зростання	Частка інвестицій у ВВП, витрати на НДДКР, індекси інноваційності, частка високотехнологічного експорту, частка відновлюваних джерел енергії в енергобалансі

Примітка. Джерело: систематизовано автором на основі [18; 19; 20; 24; 27; 32].

Такий індикативний підхід дозволяє поєднати якісний аналіз з кількісною діагностикою економічної безпеки, формуючи підґрунтя для побудови сценаріїв повоєнної відбудови та порівняння різних постконфліктних

країн [10; 11; 15; 16]. Важливо, що кожна з груп показників не розглядається ізольовано: масштаб руйнувань інфраструктури прямо впливає на темпи зростання ВВП, стан зовнішнього сектору – на боргову стійкість, якість інститутів – на обсяги та структуру інвестиційних потоків.

Суттєвою особливістю сучасних міжнародних підходів є інтеграція вимірів економічної безпеки з цілями сталого розвитку та «зеленого» переходу. Після ухвалення Порядку денного ООН у сфері сталого розвитку до 2030 року та Європейського зеленого курсу відновлення постконфліктних країн дедалі частіше розглядається не як технічне повернення до довоєнної траєкторії, а як можливість структурного «перезапуску» економіки. Це означає, що при оцінюванні економічної безпеки аналізуються не лише наявні виробничі потужності, а й потенціал їх модернізації відповідно до низьковуглецевих та ресурсоефективних стандартів, спроможність інтегрувати «зелені» технології в енергетику, транспорт, промисловість [18; 27; 32].

З точки зору механізмів забезпечення економічної безпеки в поствоєнний період міжнародний досвід свідчить про домінування кількох блоків інструментів. Перший блок становлять фінансово-стабілізаційні заходи – програми макрофінансової допомоги, тимчасові інструменти підтримки платіжного балансу, реструктуризація зовнішнього боргу, створення спеціальних фондів відбудови. Другий блок охоплює інституційні та регуляторні реформи, спрямовані на підвищення прозорості бюджетної системи, зміцнення незалежності центрального банку, посилення банківського нагляду, удосконалення механізмів публічних закупівель, забезпечення судового захисту інвесторів. Третій блок пов'язаний із структурною політикою – переорієнтацією державної підтримки на галузі з високою доданою вартістю, розвитком малого та середнього підприємництва, стимулюванням експорту та інтеграцією у регіональні й глобальні економічні простори [19; 20; 27; 32].

У практиці міжнародних організацій широкого поширення набувають комбіновані інструменти, які поєднують грантове фінансування, пільгові кредити, гарантійні механізми та участь приватних інвесторів. На цій основі

формуються цільові фонди відбудови, «зелені» та соціальні облігації, механізми змішаного фінансування (blended finance) для реалізації інфраструктурних і інноваційних проєктів. Такі інструменти дозволяють одночасно зменшувати короткострокові ризики для державного бюджету та створювати довгострокові передумови для підвищення економічної безпеки.

Динаміку ВВП держави у поствоєнний період наведено на рис. 1.3.

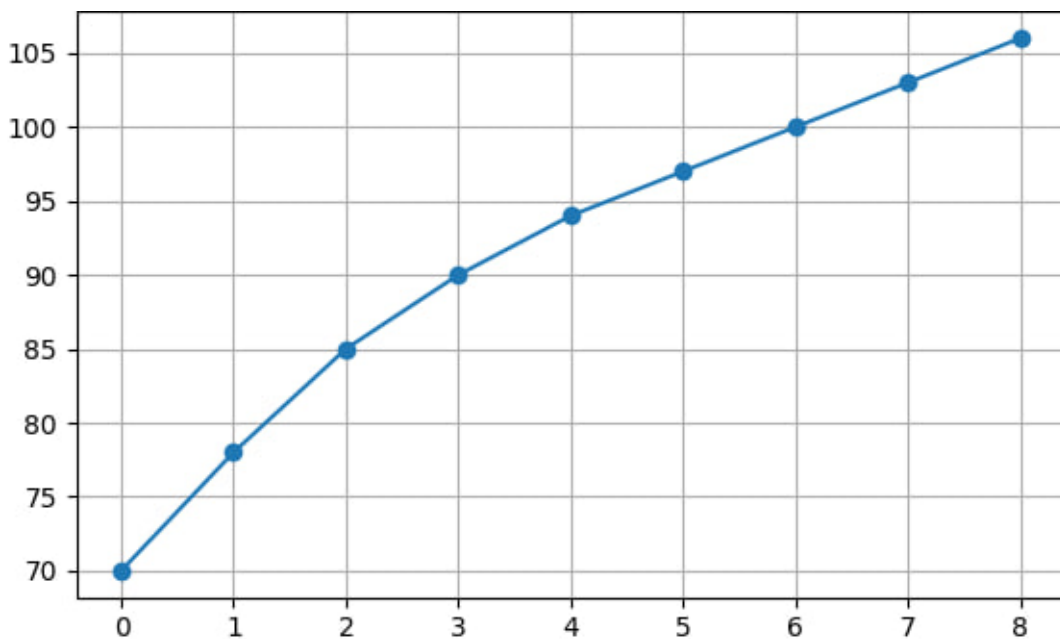

Рис. 1.3. Динаміка ВВП держави у поствоєнний період

Примітка. Джерело: розроблено авторкою на основі узагальнення міжнародного досвіду повоєнного відновлення економіки.

Логіка міжнародних підходів до економічної безпеки в поствоєнний період будується на поєднанні трьох ключових ідей.

По-перше, відновлення має виходити за межі простої реконструкції зруйнованих об'єктів і орієнтуватися на модернізацію економіки, наближення її структурних характеристик до стандартів постіндустріального, інноваційно-орієнтованого розвитку.

По-друге, механізми підвищення економічної безпеки повинні бути вбудовані в ширший контекст сталого розвитку – з урахуванням екологічних обмежень, демографічних тенденцій, змін у глобальних виробничих ланцюгах. По-третє, повоєнна економічна політика має спиратися на партнерство держави, міжнародних організацій, бізнесу та громадянського суспільства, оскільки жоден з акторів не здатен самотійно профінансувати і реалізувати повний комплекс відбудовчих заходів, а також для більшості держав, які пережили масштабні збройні конфлікти, характерна схожа траєкторія відновлення реального ВВП: різкий спад у період активних бойових дій, коротка фаза стабілізації, а далі – поступове зростання за умови поєднання зовнішньої підтримки та внутрішніх реформ [58; 61; 66; 71].

Отже, міжнародні підходи до оцінювання та забезпечення економічної безпеки держав у поствоєнний період формують важливе теоретико-методичне підґрунтя для подальшого аналізу. На їх основі доцільно дослідити специфіку повоєнного відновлення економічної безпеки України, порівняти її з досвідом інших постконфліктних країн та окреслити напрями адаптації існуючих механізмів до національних умов, з урахуванням масштабу руйнувань, рівня довоєнної інтегрованості у світову економіку та стратегічних цілей європейської та євроатлантичної інтеграції.

1.3. Методи оцінювання та забезпечення економічної безпеки в умовах воєнних і поствоєнних шоків

Сучасна світова економіка характеризується високою частотою шоків, серед яких воєнні конфлікти, масштабні санкційні війни, гібридні загрози, енергетичні та фінансові кризи.

Для держав, що переживають повномасштабну війну, як у випадку України, такі шоки мають затяжний характер і поєднують пряме фізичне руйнування економічного потенціалу з глибокими структурними

дисбалансами макрофінансової системи, ринку праці, зовнішньоекономічних зв'язків.

За цих умов традиційні підходи до оцінювання економічної безпеки потребують суттєвої адаптації й доповнення, а методологія забезпечення безпеки має ґрунтуватися не лише на фіксації стану, а й на вимірюванні стійкості та здатності до відновлення [4; 21; 25].

Методологію дослідження економічної безпеки в умовах воєнних і поствоєнних шоків доцільно розглядати як багаторівневу систему, що поєднує:

- індикативні методи діагностики;
- індексні та інтегральні підходи до узагальнення результатів;
- ризик-орієнтовані та сценарні інструменти аналізу;
- методи оцінювання ефективності політики відновлення.

На базі цих елементів формується методологічна рамка, в якій оцінювання і забезпечення економічної безпеки розглядаються як єдиний замкнений цикл: моніторинг – аналіз – прогнозування – формування механізмів реагування – коригування політики в міру зміни конфігурації загроз.

Класичним для української та зарубіжної практики є індикативно-пороговий підхід, що передбачає побудову системи показників економічної безпеки з нормативними (граничними) значеннями.

У мирний час це індикатори боргової стійкості, інфляції, безробіття, дефіциту бюджету, стану платіжного балансу, рівня диверсифікації експорту, банківської надійності тощо. В умовах війни та післявоєнної відбудови така система повинна бути доповнена:

- показниками втрати основного капіталу й інфраструктури;
- масштабами вимушеної міграції та внутрішнього переміщення населення;
- часткою військових видатків у ВВП і бюджеті;
- обсягами міжнародної фінансової допомоги та її структурою;

- рівнем територіальної диференціації соціально-економічних показників.

Методологічна проблема полягає в тому, що воєнні шоки руйнують статистичну базу: частина території може бути окупована, дані – неповні або несумісні у часі [34; 36; 79]. Тому індикативний підхід вимагає ширшого застосування експертних оцінок, імітаційних даних та інтервальних порогових значень, які фіксують не точний норматив, а допустимий діапазон безпечного коливання показника.

Другий важливий блок – інтегральна оцінка економічної безпеки шляхом побудови узагальнених індексів.

У світовій практиці розроблено низку композитних індексів, що відображають різні аспекти безпеки й стійкості держав: індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс інституційної якості, індекс миру, індекси політичної та економічної стабільності тощо.

Для цілей дослідження економічної безпеки в умовах війни доцільно будувати національний композитний індекс, який агрегує:

- фінансово-макроекономічну стійкість (інфляція, курс, боргове навантаження, міжнародні резерви);
- виробничий та інфраструктурний потенціал (рівень завантаження промисловості, обсяги виробництва базових галузей, стан транспортної та енергетичної інфраструктури);
- зовнішньоекономічну стійкість (географічна та товарна диверсифікація експорту, доступ до критично важливих імпорتنих ресурсів);
- соціально-людський блок (зайнятість, доходи домогосподарств, людський капітал, демографічні тренди);
- інституційно-безпековий компонент (якість державного управління, верховенство права, сприйняття корупції, ефективність використання міжнародної допомоги) [20; 24; 28; 32].

На ранніх етапах повоєнної відбудови ваги цих компонентів можуть бути динамічними: пріоритет зміщується від короткострокової макрофінансової стабілізації до відновлення виробничого й людського потенціалу.

Методологічно це реалізується через використання експертних ваг, методів аналізу ієрархій, а також перевірку чутливості інтегрального індексу до зміни вагових коефіцієнтів [22; 58].

В умовах тривалої війни та поствоєнної невизначеності оцінювання ризиків стає центральним елементом методології економічної безпеки. Ризик-орієнтований підхід передбачає:

- ідентифікацію ключових каналів передавання шоків (руйнування виробництва, падіння експорту, розрив логістики, шоки на валютному ринку, кібератаки на фінансову систему);
- побудову матриці «ймовірність – масштаб збитків» для кожного типу загроз;
- проведення stress-testing державних фінансів, банківського сектору та критичної інфраструктури на випадок погіршення безпекової ситуації або затримки міжнародної допомоги.

Сценарно-прогностичний компонент методології дозволяє перевести ці оцінки в конкретні траєкторії відновлення ВВП, інвестицій, експорту, зайнятості. За основу можуть братися три базові сценарії: швидке завершення бойових дій і масштабна підтримка від партнерів; затяжна війна з поступовим відтисненням агресора; сценарій «замороженого конфлікту» [58; 61; 69; 71].

Для кожного з них будуються різні траєкторії економічної безпеки, що дає змогу оцінити чутливість системи до зміни зовнішніх умов.

Оцінювання економічної безпеки в умовах воєнних і поствоєнних шоків логічно доповнюється методологією забезпечення та відновлення цієї безпеки.

Йдеться про перехід від діагностики до конструювання механізмів державної політики, які підсилюють стійкість економіки.

Систематизацію підходів до оцінювання економічної безпеки держави в умовах воєнних і поствоєнних шоків подано в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Методологічні підходи до оцінювання економічної безпеки держави в умовах воєнних і поствоєнних шоків

Підхід	Зміст	Переваги	Обмеження
Індикативно-пороговий	Система часткових показників із нормативними значеннями, що фіксують безпечні межі функціонування економіки	Простота інтерпретації; можливість використання в офіційній політиці; прив'язка до нормативних актів	Чутливість до якості статистики; складність визначення порогів у періоди шоків; ігнорування взаємозв'язків між показниками
Індексний (інтегральний)	Побудова узагальненого індексу економічної безпеки на основі стандартизованих показників і вагових коефіцієнтів	Дає цілісну картину стану безпеки; придатний для міжкраїнових порівнянь і динамічного аналізу	Висока роль експертних рішень щодо вибору показників і ваг; можливе «згладжування» критичних диспропорцій
Ризик-орієнтований	Оцінка ймовірності та масштабу втрат за різних сценаріїв воєнних і поствоєнних шоків; використання матриць ризику, Value-at-Risk, stress-testing	Фокус на майбутніх загрозах; дозволяє розробити превентивні механізми; поєднання з інструментами фінансової стабільності	Високі вимоги до моделювання й статистики; складність пояснення результатів широкому колу стейкхолдерів
Сценарно-прогностичний	Побудова сценаріїв відновлення (базовий, оптимістичний, песимістичний) із використанням макроеконометричних, CGE- та input-output-моделей	Дозволяє оцінити наслідки різних політик; використовується для планування відбудови та потреб у міжнародній допомозі	Значна модельна невизначеність, особливо в умовах війни; залежність від припущень
Індекс стійкості (resilience)	Вимірювання здатності економіки поглинати шоки, адаптуватися й відновлюватися; поєднання показників гнучкості ринку праці, інституційної якості, диверсифікації економіки	Орієнтація на довгострокову здатність до відновлення; добре застосовується до поствоєнного періоду	Потребує довгої часової серії даних; важко відокремити вплив окремих шоків

Примітка. Джерело: складено автором на основі узагальнення наукових та аналітичних джерел.

У загальному вигляді методологія забезпечення економічної безпеки включає:

- формування цілей і критеріїв безпеки, узгоджених із індикативною та індексною системою;
- ідентифікацію пріоритетних напрямів відновлення (відбудова критичної інфраструктури, підтримка експорту, відновлення людського капіталу, забезпечення енергетичної безпеки);
- підбір інструментів політики (фіскальних, монетарних, структурних, інституційних, зовнішньоекономічних), що забезпечують досягнення заданих цільових значень індикаторів;
- моніторинг результатів і коригування політики з урахуванням зміни конфігурації загроз та динаміки міжнародної підтримки.

У поствоєнний період особливого значення набуває методологія оцінювання ефективності політики відновлення. Тут застосовуються:

- елементи аналізу «витрати – вигоди» (cost–benefit analysis) для відбору проєктів відбудови;
- методи багатокритеріального оцінювання, коли одночасно враховуються економічний ефект, внесок у зменшення вразливості, вплив на людський капітал і регіональну збалансованість;
- підходи impact-evaluation, які дозволяють вимірювати реальний внесок окремих програм (податкових пільг, програм кредитування, грантів, гарантій) у зростання показників економічної безпеки [61; 66; 72].

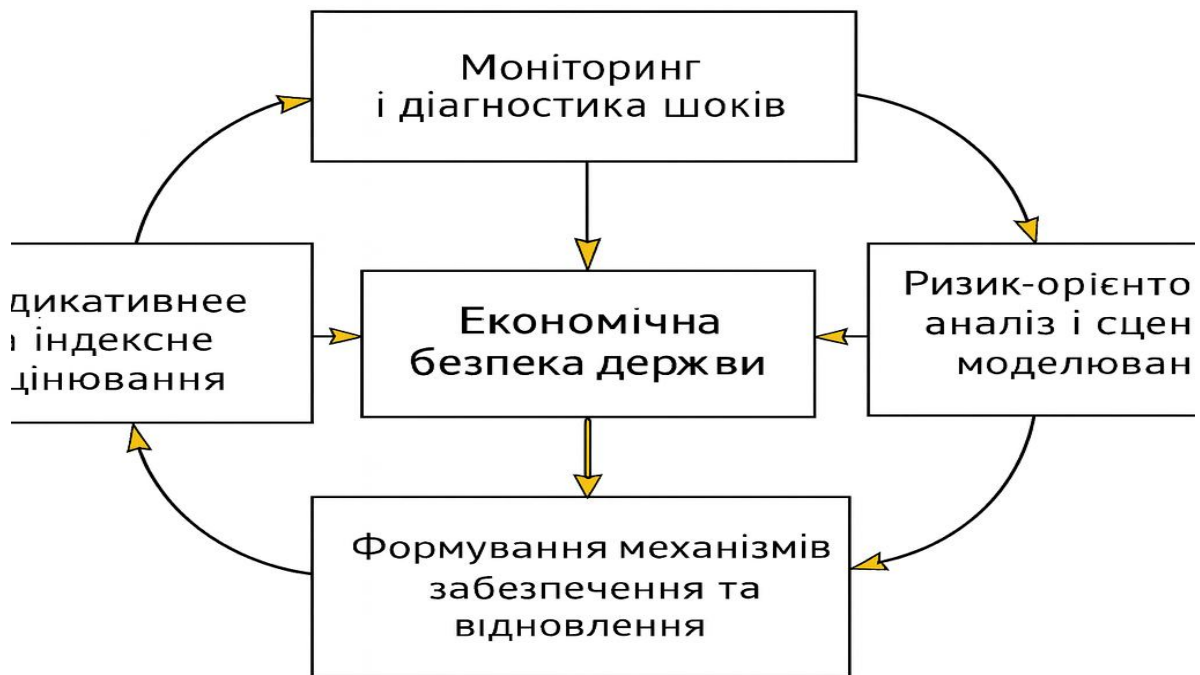

Рис. 1.4. Методологічні підходи до оцінювання та забезпечення економічної безпеки держави в умовах воєнних і поствоєнних шоків

Примітка. Джерело: складено автором на основі узагальнення наукових підходів

Висновки до розділу 1

Економічна безпека є багаторівневою та багатофакторною системою, яка інтегрує фінансові, виробничі, інституційні, соціальні та зовнішньоекономічні параметри стійкості національної економіки. У контексті зростання глобальних ризиків, а особливо – збройної агресії проти України, значення цієї категорії суттєво розширюється, охоплюючи не лише традиційні економічні загрози, але й нові типи шоків, що мають кумулятивний характер і здатні підірвати фундаментальні основи розвитку держави.

Систематизація теоретичних підходів до розуміння економічної безпеки як інтегральної категорії, що поєднує економічні інтереси, потенціал розвитку

та здатність держави протидіяти дестабілізуючим факторам виявила, що сучасні дослідження трактують економічну безпеку не лише як стан захищеності, а як динамічну здатність адаптуватися, регенерувати та підтримувати стійкість у середовищі з високим рівнем невизначеності. У воєнний період функції економічної безпеки набувають системоутворюючого значення, формуючи основу для відновлення та модернізації національної економіки.

Завдяки аналізу таких ключових складових структурної побудови економічної безпеки, як макроекономічна та фінансова стійкість, реальний та інфраструктурний потенціал, соціально-людський капітал, зовнішньоекономічна стійкість та інституційно-правове забезпечення, встановлено, що саме взаємодія цих компонентів визначає можливість держави ефективно протидіяти загрозам, а їх дисбаланс підсилює вразливість економічної системи в умовах шоків воєнного типу. Побудована структурна схема дозволила узагальнити логіку впливу кожного з елементів та підкреслити їх взаємозалежність у формуванні сукупної економічної стійкості держави.

В умовах війни ефективна система оцінювання має ґрунтуватися на інтеграції кількісних та якісних показників, сценарному аналізі, оцінці ризиків, моніторингу в режимі реального часу та адаптивних механізмах реагування. Традиційні моделі потребують суттєвого оновлення, оскільки воєнні та поствоєнні шоки створюють нові типи ризиків – структурних, енергетичних, логістичних, інституційних, демографічних та соціально-психологічних.

Отже, економічна безпека держави в умовах війни є не лише об'єктом наукового аналізу, а й критично важливим інструментом забезпечення виживання та стійкості національної економіки. Сформований теоретико-методологічний базис створює основу для подальшого дослідження механізмів впливу воєнних руйнувань на економічну безпеку України та розробки практичних рекомендацій.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС ТА ПОТЕНЦІАЛУ ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

2.1. Оцінка стану економічної безпеки України в умовах триваючої агресії та воєнних руйнувань

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України радикально змінила умови функціонування національної економіки та архітектуру системи економічної безпеки держави. Якщо до 2022 року ключові ризики економічного розвитку були пов'язані переважно з циклічними коливаннями на світових ринках, внутрішніми інституційними дисбалансами та геополітичною напруженістю, то після початку широкомасштабних бойових дій загрози набули екзогенного, шокового характеру. [71; 72] У цих умовах економічна безпека держави перестає бути лише теоретичною категорією та перетворюється на ключову передумову збереження державності, соціальної стабільності та довгострокової спроможності до відновлення. [20; 79].

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі економічна безпека держави традиційно трактується як такий стан економічної системи, за якого забезпечується стійкість до внутрішніх і зовнішніх шоків, здатність до самовідтворення та розвитку, захищеність ключових національних інтересів у сфері виробництва, фінансів, зовнішньоекономічної діяльності, соціальної сфери та інституційного середовища. В умовах війни до цього визначення додається ще один критичний вимір – забезпечення ресурсної бази для оборони, підтримки Збройних Сил України та функціонування тилу, а також збереження економічної спроможності держави виконувати базові соціальні та інфраструктурні зобов'язання [34; 73; 79].

На основі теоретичних підходів, розглянутих у першому розділі, та узагальнення міжнародного повоєнного досвіду з другого розділу, оцінка стану

економічної безпеки України в період триваючої агресії доцільно здійснювати через аналіз динаміки макроекономічних показників, структури загроз та вразливостей, а також через характеристику ключових блоків національної системи економічної безпеки.

Макроекономічні параметри економічної безпеки України в умовах війни. Повномасштабна війна зумовила масштабні шоки для виробничого потенціалу, інфраструктури, фінансової системи та зовнішньоекономічних позицій України. Значні території опинилися під окупацією або в зоні активних бойових дій, частина промислових об'єктів була зруйнована або законсервована, відбулося різке звуження внутрішнього попиту, порушення логістичних ланцюгів, зміни в структурі експорту й імпорту [34; 91].

Динаміку основних макроекономічних показників України у 2018–2023 рр. наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка основних макроекономічних показників України у 2018–2023 рр.

Рік	Реальний ВВП, млн грн (у постійних цінах)	Індекс цін виробників, % до попереднього року
2018	17 977 240	114,3
2019	19 192 121	92,5
2020	18 261 901	114,7
2021	19 910 712	162,3
2022	19 065 239	138,3
2023	19 138 330	116,4

Примітка. Джерело: узагальнено та розраховано авторкою на основі офіційних даних Державної служби статистики України, опублікованих на порталі «Мінфін» («ВВП України», «Індекс цін виробників»).

На макрорівні це проявилось у падінні реального ВВП, суттєвому зростанні інфляційного тиску, різкому розширенні бюджетного дефіциту, прискореному нарощуванню державного боргу, зменшенні експорту товарів і послуг, а також у посиленні залежності від зовнішньої фінансової допомоги.

Темпи приросту реального ВВП та оцінка стану економіки України у 2022–2025 рр. зазначені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Темпи приросту реального ВВП та оцінка стану економіки України
у 2022–2025 рр.**

Рік	Темпи приросту реального ВВП України, %	Оцінка стану економіки України
2022	–29,1	Різке падіння економічної активності внаслідок повномасштабного вторгнення РФ, втрати частини територій, руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, блокади експорту.
2023	+5,3	Початкове відновлення економіки: адаптація бізнесу, часткове відновлення логістики, масштабна фінансова підтримка з боку міжнародних партнерів.
2024	+3,6	Уповільнення, але збереження позитивної динаміки завдяки зовнішній підтримці та поступу структурних реформ за умов триваючих безпекових ризиків.
2025	+2,7	Перехід від фази відновлення до фази структурної реконструкції економіки, з поступовим уповільненням темпів зростання на тлі високої невизначеності.

Примітка. Джерело: складено авторкою за даними Міністерства економіки України та офіційних публічних заяв Уряду України

З таблиці 2.2 видно, що після безпрецедентного падіння майже на третину у 2022 р. економіка у 2023 р. перейшла до фази часткового відновлення. Водночас офіційні прогнози на 2024–2025 рр. свідчать радше про обережне зростання, ніж про швидкий “відскок”, що підкреслює тривалий характер воєнних і поствоєнних ризиків для економічної безпеки України.

Тому ключовою інституційною передумовою зміцнення економічної безпеки є запровадження повноцінного стратегічного циклу: аналітична діагностика загроз → визначення цілей та пріоритетів → розробка середньострокових програм і планів відбудови → бюджетно-фінансове забезпечення → моніторинг індикаторів економічної безпеки та корекція політики [4; 24; 25; 79].

Саме на базі такого циклу можуть системно використовуватися

результати індикаторної оцінки, що дає змогу пов'язати цілі повоєнного відновлення з конкретними кількісними орієнтирами щодо боргового навантаження, інфляції, дефіциту бюджету, динаміки ВВП, експорту тощо.

Для ілюстрації системного характеру цих змін доцільно згрупувати ключові індикатори економічної безпеки за період до та після початку повномасштабної агресії (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Ключові макроекономічні індикатори економічної безпеки України до та після початку повномасштабної агресії російської федерації

Індикатор / період	2019–2021 (довоєнний період)	2022 (перший рік повномасштабної агресії)	2023 (етап адаптації та часткового відновлення)
1	2	3	4
Реальний ВВП	Помірне зростання, відновлення після пандемічної кризи, поступове посилення макростабільності	Різне падіння реального ВВП (майже третина річного обсягу) внаслідок бойових дій, блокади експорту та руйнування інфраструктури	Часткове відновлення економічної активності, формування нової просторової структури виробництва та логістики
Інфляція та цінова стабільність	Контрольований рівень інфляції, відносна стабільність цінних очікувань	Стрибок інфляції через шоки пропозиції, девальваційний тиск, порушення ланцюгів постачання	Сповільнення інфляції, посилення монетарної дисципліни, поступове відновлення довіри до національної валюти
Державний бюджет і боргове навантаження	Помірний дефіцит бюджету, кероване зростання державного боргу	Різне збільшення дефіциту через воєнні видатки, активізація зовнішнього фінансування та грантової підтримки	Збереження високого дефіциту, але із поступовим переходом до більш прогнозованої боргової та податкової політики
Зовнішня торгівля та експортний потенціал	Стабільна експортна структура з домінуванням АПК, металургії та IT-послуг	Суттєве скорочення експорту через блокаду портів, руйнування виробничих потужностей, логістичні обмеження	Переорієнтація логістики, часткове відновлення експорту, диверсифікація ринків та каналів постачання

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4
Фінансова стійкість банківського сектору	Достатній рівень капіталізації, зниження частки проблемних активів	Підвищення ризиків ліквідності та кредитних ризиків на тлі падіння ділової активності та доходів домогосподарств	Поступова стабілізація, активна роль НБУ та міжнародних партнерів у підтримці ліквідності й платоспроможності банків
Ринок праці та рівень безробіття	Поступове зростання зайнятості після шоків 2014–2015 рр. та пандемії	Стрибок безробіття, вимушене переміщення населення, масштабна міграція, зростання частки прихованого безробіття	Часткова реінтеграція внутрішньо переміщених осіб у ринок праці, дефіцит кадрів у низці регіонів і секторів
Інвестиційна активність та діловий клімат	Пожвавлення інвестицій перед початком повномасштабної агресії, зростання інтересу до ІТ та переробки	Різке згортання приватних інвестицій, фокус на підтримці критичної інфраструктури та оборонного сектору	Формування фундаменту для повоєнної відбудови, старт перших проєктів реконструкції за участю міжнародних партнерів

Примітка. Джерело: складено авторкою на основі офіційних статистичних даних Держстату України, НБУ, Мінфіну України та звітів міжнародних фінансових організацій

У таблиці 2.3 представлені індикатори, що дозволяють у подальшому використовувати їх для порівняльного аналізу та кількісної оцінки рівня економічної безпеки. Падіння реального ВВП у перший рік повномасштабної агресії, прискорення інфляції на фоні логістичних обмежень і структурного шоку пропозиції, а також різке зростання бюджетного дефіциту й боргового навантаження свідчать про суттєве звуження простору для макроекономічної стабілізації традиційними інструментами економічної політики.

Водночас макроекономічна динаміка не є однозначно негативною. Уже в перші роки війни проявилися ознаки адаптації економіки до воєнних умов: відновлення частини виробництв на відносно безпечних територіях, диверсифікація логістичних маршрутів, переорієнтація експорту на ринки ЄС, активізація цифрових сервісів і державної підтримки бізнесу. Це дозволяє

говорити не лише про втрати, але й про формування потенціалу для економічної стійкості в довгостроковій перспективі.

Економічна безпека України формується як інтегральний результат функціонування низки взаємопов'язаних блоків: виробничо-технологічного, фінансово-бюджетного, боргового, енергетичного, зовнішньоекономічного, соціально-демографічного, інституційно-правового та військово-економічного. [20;] У воєнних умовах кожен із цих блоків набуває додаткового навантаження, а їхня взаємозалежність посилюється [71; 81].

З огляду на це доцільно представити систему економічної безпеки України у вигляді концептуальної схеми, яка відображає ключові її компоненти та канали їхнього впливу один на одного (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Система економічної безпеки України в умовах воєнної агресії

Примітка. Джерело: розроблено автором на основі узагальнення теоретичних підходів до трактування економічної безпеки держави та сучасних умов функціонування економіки України[24; 25; 34].

У центрі наведеної на рис. 2.1 системи економічної безпеки України в умовах воєнної агресії розміщено інтегральний елемент «Економічна безпека України», навколо якого групуються основні блоки:

- макрофінансова та боргова безпека, що відображає стійкість бюджетної системи, керованість боргового навантаження, здатність держави фінансувати оборонні та соціальні видатки[24; 36; 38];

- виробничо-технологічна та інфраструктурна безпека, пов'язана зі збереженням і відновленням промислового, аграрного та транспортно-логістичного потенціалу;

- енергетична безпека, що характеризує диверсифікацію джерел постачання енергоресурсів, стійкість енергетичної інфраструктури до атак, розвиток відновлюваної енергетики [84; 93];

- зовнішньоекономічна безпека, пов'язана з доступом до зовнішніх ринків, участю в глобальних ланцюгах створення доданої вартості, зниженням критичної залежності від окремих країн чи регіонів;

- соціально-демографічна безпека, що враховує масштаби вимушеної міграції, стан ринку праці, рівень бідності та нерівності, відновлення людського капіталу;

- інституційно-правова безпека, яка відображає якість державного управління, ефективність судової системи, антикорупційних інституцій, прозорість регуляторного середовища[51; 52; 78];

- військово-економічна безпека, що забезпечує ресурсну підтримку оборонного сектору, стійкість оборонно-промислового комплексу та інтеграцію економіки у систему колективної безпеки[61; 83; 88].

Системний підхід до економічної безпеки передбачає не лише констатацію окремих загроз у межах кожного з блоків, а й аналіз їхнього комбінованого ефекту. Зокрема, руйнування енергетичної інфраструктури одночасно поглиблює виробничі, інфляційні та соціальні ризики, тоді як слабкість інституційних механізмів ускладнює ефективне використання міжнародної допомоги й реалізацію програм відновлення [34; 84; 91; 92].

Воєнні дії актуалізували цілу низку загроз економічній безпеці, значна частина яких має комплексний, мультиплікативний характер. Йдеться не лише про прямі руйнування основних фондів і інфраструктури, але й про тривалі

наслідки для інвестиційного клімату, довіри до інституцій, структури зайнятості та демографічного потенціалу.

Для систематизації основних загроз доцільно виділити їх за сферами прояву та оцінити потенційні наслідки для економічної безпеки, а також окреслити можливі напрями реагування (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Ключові загрози економічній безпеці України в умовах повномасштабної війни

Сфера	Зміст загрози	Потенційні наслідки для економічної безпеки	Орієнтовні напрями реагування
1	2	3	4
Виробнича та інфраструктурна	Руйнування промислових підприємств, транспортної та логістичної інфраструктури, житлового фонду	Втрата виробничого потенціалу, зниження експортних можливостей, поглиблення регіональних диспропорцій	Цільові програми відбудови, релокація підприємств, розвиток нових логістичних коридорів
Фінансова та боргова	Зростання бюджетного дефіциту та державного боргу, висока залежність від зовнішнього фінансування	Скорочення фіскального простору, ризику боргової нестійкості, посилення вразливості до змін зовнішніх умов	Формування середньострокової боргової стратегії, розширення доходної бази бюджету, підвищення прозорості використання коштів
Енергетична	Ураження енергетичної інфраструктури, залежність від імпорту окремих ресурсів	Погіршення енергозабезпечення виробництва та населення, інфляційний тиск, зростання витрат бізнесу	Диверсифікація джерел постачання, розвиток відновлюваної енергетики, посилення захисту критичної інфраструктури
Зовнішньоекономічна	Блокада традиційних торговельних маршрутів, зниження довіри іноземних інвесторів	Зменшення валютних надходжень, скорочення інвестицій, посилення зовнішніх дисбалансів	Поглиблення інтеграції з ЄС, розвиток альтернативних логістичних шляхів, гарантійні механізми для інвесторів

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4
Соціально-демографічна	Масштабна вимушена міграція, скорочення трудових ресурсів, зростання соціальної напруги	Зменшення пропозиції праці, втрата людського капіталу, посилення ризиків бідності та нерівності	Політика повернення мігрантів, підтримка зайнятості, розвиток системи соціального захисту
Інституційна	Корупційні ризики, слабкість судової системи, бюрократичні бар'єри	Зниження ефективності використання ресурсів, уповільнення відновлення, погіршення інвестиційного клімату	Продовження антикорупційних реформ, цифровізація послуг, посилення незалежності судової влади

Примітка. Джерело: складено авторкою на основі узагальнення наукових досліджень та аналітичних матеріалів щодо впливу війни на економічну безпеку України.

Подана систематизація демонструє, що значна частина загроз має довгостроковий характер і зберігатиметься навіть після завершення активної фази війни. Тому механізми повоєнного відновлення економічної безпеки мають бути спрямовані не лише на компенсацію прямих втрат, але й на зниження структурних вразливостей – боргових, інституційних, енергетичних, зовнішньоекономічних та соціально-демографічних.

Разом з тим, наявні виклики супроводжуються формуванням нових можливостей для трансформації економічної моделі України. Поглиблення інтеграції з ЄС, посилення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями, цифровізація державного управління, розвиток оборонно-промислового комплексу та зеленої енергетики створюють потенціал для якісної модернізації структури економіки та посилення її стійкості [39; 49;].

Отже, сучасний стан економічної безпеки України в умовах триваючої агресії характеризується високим рівнем ризиків, але водночас і наявністю важливих точок зростання, пов'язаних із євроінтеграційним курсом,

мобілізацією внутрішніх ресурсів та підтримкою міжнародних партнерів. Це обумовлює необхідність комплексного формування інституційних, фінансових та структурних механізмів повоєнного відновлення.

2.2. Порівняльний аналіз механізмів відновлення економічної безпеки в країнах світу: кейси європейських та інших держав

У наукових дослідженнях повоєнної відбудови дедалі більше уваги приділяється не лише аналізу темпів економічного зростання після конфліктів, а й відновленню та зміцненню економічної безпеки держав. Значна частина праць зосереджується на узагальненні історичних моделей реконструкції, які поєднують фінансові, інституційні, безпекові та соціальні інструменти й формують комплексні механізми захисту національних економік від нових шоків. Саме через призму таких моделей вивчаються класичні кейси повоєнної відбудови Західної Європи за Планом Маршалла, економічна трансформація Федеративної Республіки Німеччини та Японії, реконструкція Південної Кореї після Корейської війни, досвід постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи.

Попри відмінності історичного, політичного й геополітичного контексту, для більшості успішних кейсів повоєнної реконструкції характерна наявність чітко окресленої стратегії зміцнення економічної безпеки. [63–65] Вона включає: відновлення базових функцій держави, стабілізацію макроекономічного середовища, відбудову критичної інфраструктури, формування стійкої фінансової системи, створення інклюзивних інститутів та інтеграцію в регіональні й глобальні економічні простори. На основі узагальнення літератури та практичного досвіду можливим є виділення кількох типових моделей повоєнної реконструкції, які істотно впливають на траєкторію економічної безпеки держави (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Типові моделі повоєнної реконструкції та їхній вплив на економічну безпеку держави

Тип моделі	Ключові інструменти	Очікувані ефекти для економічної безпеки
Модель зовнішньо-допомогової інтегрованої реконструкції (ліберально-ринкова, План Маршалла)	Масштабні грантові та кредитні програми з боку донорів; лібералізація торгівлі; валютна та фінансова стабілізація; швидка відбудова інфраструктури; інституційне зближення з розвиненими державами	Зниження зовнішніх і внутрішніх загроз за рахунок прискореного відновлення виробництва; диверсифікація експорту; зміцнення фінансової стійкості; інтеграція в систему колективної безпеки
Державоцентрична модель індустріальної модернізації (Японія, Південна Корея)	Активне планування з боку держави; промислова політика; підтримка стратегічних галузей; контроль за капіталом; захист внутрішнього ринку; мобілізація внутрішніх заощаджень	Формування автономних виробничих і технологічних спроможностей; підвищення енергетичної та продовольчої безпеки; зменшення залежності від зовнішніх шоків
Соціально-інклюзивна модель «держави добробуту» (скандинавські країни, повоєнна Західна Європа)	Розвинена система соціального захисту; інвестиції в людський капітал; діалог між державою, бізнесом і профспілками; прогресивна податкова система; регіональна політика вирівнювання	Зменшення соціальних та регіональних дисбалансів; зниження ризику внутрішньої дестабілізації; підвищення довіри до інститутів; зміцнення довгострокової інвестиційної привабливості
Фрагментована модель реконструкції з низькою інституційною спроможністю (частина країн Балкан, Близького Сходу)	Переважання короткострокових донорських проєктів; відсутність цілісної стратегії; слабкі інститути; політична нестабільність; високий рівень корупції	Висока вразливість до повторних конфліктів; нестійкість державних фінансів; зовнішня боргова залежність; збереження «сірих зон» і тіньової економіки

Примітка. Джерело: складено автором на основі узагальнення міжнародного досвіду повоєнної реконструкції та зміцнення економічної безпеки держав [14; 18; 20; 27; 33].

Як свідчать дані таблиці 2.5, саме поєднання інструментів фінансової підтримки, інституційних реформ і безпекових гарантій визначає, чи призведе повоєнна реконструкція до сталого відновлення економічної безпеки, чи, навпаки, законсервує вразливість держави [61; 66]. Так, класичний приклад реалізації моделі зовнішньо-допомогової інтегрованої реконструкції – План

Маршалла, який запустив масштабну модернізацію економік Західної Європи, одночасно вбудувавши їх у систему колективної безпеки й трансатлантичних економічних зв'язків. Державоцентрична модель індустріальної модернізації, характерна для Японії та Південної Кореї, ґрунтувалася на сильній координаційній ролі держави, цільовому спрямуванні ресурсів на створення технологічних кластерів та експортно-орієнтованих виробництв, що значною мірою убезпечило ці країни від повторних макроекономічних шоків.

На противагу цьому, фрагментовані моделі реконструкції, де відсутня політична консолідація і дієздатні інститути, часто призводять до «пастки низької безпеки»: зовнішня допомога не формує стійких механізмів економічного розвитку, а боргове навантаження і залежність від донорів посилюють уразливість держави. Саме тому в сучасній літературі підкреслюється необхідність переходу від логіки «проектного донорства» до логіки довгострокового партнерства у сфері економічної та безпекової політики.

Узагальнюючи історичний досвід, можна виділити типову послідовність етапів реалізації програм повоєнної реконструкції, які прямо пов'язані з відновленням економічної безпеки:

1. Припинення активної фази конфлікту та фіксація базових гарантій безпеки (угоди про перемир'я, мирні договори, мандати миротворчих місій, демілітаризаційні заходи).
2. Макроекономічна стабілізація, що включає зупинення гіперінфляції, реструктуризацію державного боргу, стабілізацію валютного курсу, відновлення функціонування центрального банку та податкової системи.
3. Відбудова критичної інфраструктури (енергетика, транспортні коридори, логістичні вузли, об'єкти життєзабезпечення), без якої неможливе відновлення виробництва та базових соціальних послуг.
4. Інституційна реконструкція, спрямована на відновлення спроможності держави виконувати ключові функції: забезпечення верховенства права, захист

прав власності, боротьба з корупцією, формування прозорої регуляторної політики.

5. Структурна трансформація економіки, що передбачає перехід від деформованої воєнної структури до цивільної моделі розвитку: диверсифікація експорту, підтримка малого і середнього бізнесу, розвиток інноваційних секторів.

6. Інтеграція у регіональні та глобальні економічні простори (митні союзи, угоди про вільну торгівлю, участь у міжнародних фінансових інституціях та безпекових альянсах), яка розширює простір економічних можливостей і знижує ризики ізоляції [39; 63; 83].

Успішність реалізації кожного з цих етапів зумовлена комплексом чинників, що формують «архітектуру» економічної безпеки в поствоєнний період. Для їх систематизації доцільно виділити основні групи факторів, які визначають траєкторію повоєнної реконструкції (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Ключові фактори успішного відновлення економічної безпеки держав у
поствоєнний період**

Група факторів	Основні компоненти
Інституційні передумови	Якість державного управління; рівень верховенства права; незалежність судової системи; ефективність антикорупційної політики; спроможність органів безпеки контролювати територію
Фінансово-ресурсна база	Обсяги та структура зовнішньої допомоги; доступ до міжнародних фінансових ринків; можливості внутрішньої мобілізації ресурсів; боргова стійкість держави
Економічна структура	Ступінь диверсифікації економіки; частка високотехнологічних галузей; розвиток МСП; залежність від імпорту критичних ресурсів; рівень енергетичної та продовольчої безпеки
Соціально-політичний контекст	Рівень суспільної довіри; легітимність влади; наявність інклюзивних механізмів участі громадян; рівень соціальної нерівності та безробіття; масштаби вимушеної міграції.
Зовнішньополітичне та безпекове середовище	Наявність міжнародних гарантій безпеки; участь у регіональних безпекових союзах; геополітична конкуренція за вплив у країні; ризик відновлення військової агресії

Примітка. Джерело: складено автором на основі наукових досліджень та аналітичних звітів міжнародних організацій щодо факторів відновлення економічної безпеки [14; 18; 20; 24; 27]

Як показує міжнародний досвід, наявність лише фінансових ресурсів без належних інститутів та безпекових гарантій не забезпечує сталого відновлення економічної безпеки. У ряді кейсів (Ірак, Афганістан, окремі країни Балкан) значні обсяги допомоги не призвели до формування стійких економічних структур через слабкість інститутів, високий рівень корупції та повторні хвилі насильства. Натомість у країнах Західної Європи після Другої світової війни, а також у Південній Кореї й Японії, поєднання зовнішньої підтримки з внутрішньою політичною консолідацією, продуманими структурними реформами та чіткою геополітичною орієнтацією на інтеграцію з розвиненими демократіями дозволило перетворити повоєнну реконструкцію на довгостроковий фактор зміцнення економічної безпеки.

Отже, порівняльний аналіз механізмів відновлення економічної безпеки демонструє, що ключовим результатом успішної відбудови є не лише відновлення довоєнних макроекономічних показників, а формування нової якості економічної безпеки – більш стійкої до зовнішніх шоків, внутрішніх конфліктів та глобальних криз [61; 66; 71]. Саме узагальнення успішних кейсів повоєнної реконструкції створює підґрунтя для подальшого аналізу ролі міжнародних організацій і фінансових інституцій, а також для визначення корисних кроків для повоєнного відновлення України.

2.3. Оцінка ролі міжнародних організацій, фінансових інституцій та безпекових союзів у зміцненні економічної стійкості держав

Аналіз міжнародної практики повоєнної реконструкції XX–XXI століть показує, що здатність держави відновити економічну безпеку після масштабних руйнувань залежить не лише від внутрішнього потенціалу, а й від якості залучення зовнішніх інституційних ресурсів. Саме міжнародні організації, багатосторонні фінансові інститути та безпекові союзи формують зовнішнє середовище, у якому відбувається відбудова, задають «правила гри»

для донорів і реципієнтів та знижують ризики, що перешкоджають поверненню до стійкої траєкторії розвитку [61; 66; 71].

На ранніх етапах повоєнної реконструкції ключовою була роль класичних інститутів Бреттон-Вудської системи – Міжнародного валютного фонду та Групи Світового банку, які забезпечували макрофінансову стабілізацію, відновлення платіжного балансу та фінансування критичної інфраструктури. У подальшому до цього ядра додалися регіональні банки розвитку (ЄБРР, ЄІБ, Азійський банк розвитку тощо), інституції Європейського Союзу, ОЕСР, а також спеціалізовані агентства ООН. Вони створюють багаторівневу архітектуру підтримки, у межах якої поєднуються грантові ресурси, пільгове кредитування, технічна допомога, гарантійні механізми та політичні зобов'язання держав-донорів [12; 61; 66; 71].

Окремий вимір становить діяльність безпекових союзів та оборонних коаліцій. Вони не лише забезпечують військово-політичні гарантії, а й формують передбачуваний безпековий простір, без якого неможливі довгострокові інвестиції, відновлення ланцюгів доданої вартості та повернення приватного капіталу [71; 72; 88]. Таким чином, міжнародні організації, фінансові інститути та безпекові союзи функціонують як взаємодоповнювальні елементи єдиного механізму зміцнення економічної стійкості держав у поствоєнний період.

Доцільно розглядати їхню роль через призму трьох взаємопов'язаних блоків:

- нормативно-правовий та політико-інституційний блок, який формує рамки повоєнної реконструкції (доктрини, стратегії, меморандуми, угоди про асоціацію, програми макрофінансової допомоги тощо);
- фінансово-інвестиційний блок, що забезпечує мобілізацію і каналізування ресурсів на пріоритетні напрями відновлення (інфраструктура, енергетика, людський капітал, критичні сектори безпеки та оборони);
- безпеково-гарантійний блок, який мінімізує військові та політичні ризики, сприяючи поверненню приватного бізнесу й іноземних інвесторів.

Узагальнення міжнародної практики дозволяє систематизувати ключові категорії інституцій, що беруть участь у повоєнному відновленні економічної безпеки, та їхні функції (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Ключові інституційні актори повоєнного відновлення та їх роль у
зміцненні економічної безпеки держав**

Група інституцій	Типові представники	Основні функції у відновленні економічної безпеки
Глобальні міжурядові організації	ООН, її спеціалізовані установи (ПРООН, ЮНІСЕФ, ЮНКТАД), Світовий банк, МВФ	Формування загальних принципів повоєнної реконструкції; оцінка шкоди та потреб; надання макрофінансової підтримки; координація донорської допомоги; розробка стандартів належного врядування
Регіональні інтеграційні об'єднання та банки розвитку	ЄС, ОЕСР, ЄБРР, ЄІБ, регіональні банки розвитку	Підтримка структурних реформ; фінансування інфраструктурних та енергетичних проєктів; сприяння інтеграції держави-реципієнта до регіональних ринків; розвиток приватного сектору
Безпекові союзи та оборонні коаліції	НАТО, регіональні оборонні союзи, багатонаціональні безпекові формати	Забезпечення базових безпекових гарантій; зниження воєнно-політичних ризиків; підтримка реформ сектора безпеки й оборони; створення умов для повернення інвесторів і капіталу
Міжнародні фінансові організації та фонди	Міжнародні інвестиційні фонди, трастові фонди відновлення, спеціальні фонди для реконструкції	Мобілізація довгострокового капіталу; співфінансування інфраструктурних, екологічних і соціальних проєктів; використання гарантійних та страхових інструментів для зниження ризиків
Двосторонні агентства розвитку та експортно-кредитні агентства	Національні агентства з розвитку (USAID, GIZ тощо), експортно-кредитні агентства країн-партнерів	Надання грантів і технічної допомоги; підтримка реформ державного управління; страхування інвестицій та експортних контрактів; стимулювання участі приватного бізнесу країн-донорів
Міжнародні неурядові організації та аналітичні центри	Міжнародні гуманітарні організації, платформи громадянського суспільства,	Моніторинг використання ресурсів; експертна підтримка реформ; адвокація прозорості та підзвітності; залучення громадськості до процесів реконструкції

Примітка. Джерело: складено автором на основі узагальнення досвіду повоєнного відновлення та практики діяльності міжнародних організацій і фінансових інституцій [14; 18; 20; 24; 27; 35; 47]

Як показує аналіз кейсів повоєнної відбудови економіки країн, ефективність участі міжнародних інституцій у відновленні економічної безпеки визначається не лише обсягами залучених ресурсів, а й якістю інституційної архітектури взаємодії. Успішні моделі повоєнної реконструкції (після Другої світової війни в Європі, конфліктів на Балканах, у низці країн Азії та Близького Сходу) характеризуються створенням спеціальних координаційних платформ, де узгоджуються пріоритети донорів та держави-реципієнта, встановлюються прозорі правила розподілу фінансування, запроваджуються механізми моніторингу та оцінювання результатів.

У цьому контексті міжнародні організації виконують функцію «інституційного модератора» – вони зменшують транзакційні витрати взаємодії між численними донорами, національними урядами та приватним сектором, а також задають стандарти належного врядування, які є критично важливими для відновлення довіри до державних інститутів після війни. Багатосторонні фінансові інститути відіграють роль «якоря» макрофінансової стабільності: програми з МВФ, кредити та гарантії Світового банку, проекти банків розвитку слугують сигналом для приватних інвесторів щодо зниження ризиків та наявності у країни-реципієнта узгодженої стратегії реформ.

Безпекові союзи доповнюють цю архітектуру, забезпечуючи воєнно-політичний вимір економічної безпеки. Довгострокові зобов'язання щодо оборонної підтримки, участь у спільних навчаннях та реформуванні сектору безпеки знижують ймовірність повторної ескалації конфлікту та закріплюють очікування щодо незворотності політичного курсу держави. Це, у свою чергу, створює умови для запуску програм реконструкції великого масштабу, які потребують горизонту планування у десятиліття.

Змістовно роль міжнародних організацій і фінансових інституцій у зміцненні економічної стійкості держав можна узагальнити за кількома ключовими напрямками:

- нормативно-правове «рамкування» повоєнного відновлення – розробка комплексних стратегій, «дорожніх карт» реформ, меморандумів про

макрофінансову допомогу, що поєднують відбудову інфраструктури із трансформацією економічної моделі;

- макрофінансова стабілізація та управління борговим навантаженням – надання пільгового фінансування, реструктуризація боргу, впровадження програм, спрямованих на відновлення довіри до національної валюти та банківської системи;

- структурна модернізація економіки – підтримка реформ у сферах конкуренції, енергетики, логістики, цифровізації, розвитку людського капіталу, що дозволяє перетворити повоєнне відновлення на вікно можливостей для переходу до більш стійкої моделі зростання;

- посилення інституційної спроможності та спроможності управління ризиками – навчання персоналу, запровадження сучасних систем планування бюджету, публічних закупівель, аудиту, антикорупційних інструментів;

- мобілізація приватного капіталу – використання механізмів гарантій, страхування політичних ризиків, державно-приватного партнерства, спеціальних фондів для спільного фінансування проєктів.

Схематично логіка взаємодії основних міжнародних акторів у процесі відновлення економічної безпеки держави може бути подана у вигляді багаторівневої моделі (рис. 2.2), де глобальні організації задають стратегічні рамки й стандарти, регіональні інституції забезпечують адаптацію цих стандартів до специфіки конкретного простору, а двосторонні та неурядові організації реалізують проєкти «на місцях», тісно співпрацюючи з національними органами влади та місцевими громадами [61; 66; 71] .

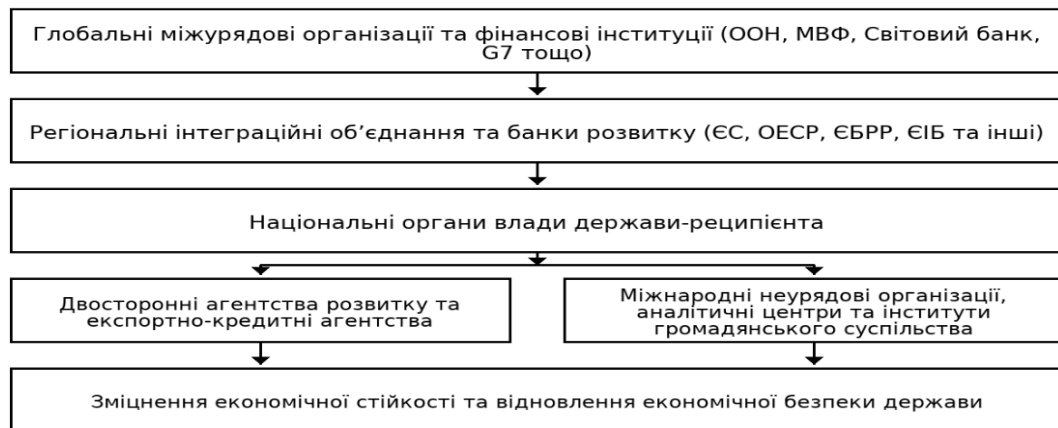

Рис. 2.2. Інституційна архітектура участі міжнародних організацій та фінансових інституцій у відновленні економічної безпеки держави

Примітка. Джерело: побудовано автором на основі узагальнення міжнародних підходів до організації повоєнної реконструкції [14; 18; 20; 27; 35; 47]

Отже, міжнародні організації, фінансові інститути та безпекові союзи виступають не лише зовнішніми донорами ресурсу, а й співархітекторами нової моделі економічної безпеки держав, що виходять із війни. Вони визначають параметри допустимого рівня ризику, закріплюють інституційні стандарти повоєнної реконструкції, забезпечують багатоканальне фінансування критичних потреб та створюють умови для повернення приватного капіталу. У подальших підрозділах доцільно конкретизувати, яким чином ці загальні механізми були реалізовані у різних країнах та які приклади можуть бути адаптовані до українського контексту.

Висновок до розділу 2

У другому розділі магістерської роботи було здійснено системний аналіз міжнародного досвіду повоєнної реконструкції та механізмів відновлення економічної безпеки держав у різних історичних і регіональних контекстах. На основі вивчення прикладів повоєнної Європи, Японії, Південної Кореї, країн Центрально-Східної Європи, Балканського регіону та Близького Сходу доведено, що відновлення економічної безпеки є складним багатовимірним процесом, який передбачає поєднання інфраструктурної відбудови, структурної модернізації, інституційного оновлення та посилення соціальної стійкості.

Успішні кейси реконструкції засвідчили, що ключовими чинниками стійкого економічного відновлення є наявність довгострокової стратегії розвитку, узгодженість фіскальної, монетарної та структурної політики, чітке визначення пріоритетів використання фінансових ресурсів, а також політична воля до проведення глибоких інституційних реформ. Просте відтворення довоєнної економічної структури не забезпечує високого рівня безпеки — ефективне відновлення вимагає переходу до моделі, заснованої на диверсифікації виробництва, інноваційності, технологічній модернізації та інтеграції у міжнародні економічні зв'язки.

Особливу увагу приділено ролі міжнародних організацій, фінансових інституцій та безпекових союзів у забезпеченні зовнішнього контуру економічної безпеки. Доведено, що діяльність таких структур, як МВФ, Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ, а також механізми ЄС і НАТО, виходить за межі фінансової підтримки: вони формують стандарти макрофінансової стабільності, підзвітності, боргової дисципліни, управління державними фінансами та доброго врядування. Ефективність міжнародної допомоги прямо залежить від внутрішньої спроможності держави забезпечити прозорість рішень, незалежність інститутів та послідовність реалізації реформ.

У результаті порівняльного аналізу виокремлено ключові моделі повоєнного відновлення — централізовано-планову, ринково-інституційну та інтеграційну. Показано, що найкращих результатів досягають країни, які переходять до інтеграційної моделі, що поєднує інструменти ринкової економіки з інституційною підтримкою міжнародних партнерів і політикою структурної модернізації. Такий підхід забезпечує не лише економічне зростання, а й підвищення рівня національної стійкості, зниження залежності від зовнішніх шоків і формування ефективної системи економічної безпеки.

Сформульовано низку аналітичних висновків, релевантних для України. Повоєнна відбудова повинна спиратися на три стратегічні принципи: поєднання зовнішньої підтримки з внутрішньою відповідальністю, послідовність та інституційна сталість реформ, орієнтацію на інноваційно-інтеграційну модель розвитку. Реалізація цих принципів дозволить Україні не лише компенсувати втрати від війни, а й закласти основу для якісного оновлення економічної системи, підвищення її стійкості до майбутніх викликів та інтеграції у спільний європейський безпеково-економічний простір.

РОЗДІЛ 3

ЕФЕКТИВНІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

3.1. Досвід країн світу у застосуванні механізмів відновлення економічної безпеки та можливості його використання в Україні

Повоєнне відновлення економічної безпеки ніколи не зводиться лише до відбудови зруйнованої інфраструктури. Йдеться про складні комбінації фінансових, інституційних, безпекових, соціальних та структурних механізмів, які по-різному поєднуються залежно від історичного контексту, геополітичного оточення та внутрішньої спроможності держави. Тому для формування релевантних для України підходів важливим етапом є саме порівняння найбільш показових моделей повоєнної реконструкції.

Порівняння механізмів відновлення економічної безпеки доцільно здійснювати за кількома складовими:

- тип джерел фінансування (гранти, кредити, боргове полегшення, внутрішня мобілізація ресурсів);
- ступінь участі зовнішніх акторів (міжнародні організації, окремі держави, регіональні об'єднання);
- глибина й послідовність структурних реформ (інституційні, податкові, фінансові, секторальні);
- наявність безпекових гарантій та політичної «якірної» інтеграції (членство або перспективи членства в інтеграційних об'єднаннях);
- результати для довгострокової економічної стійкості та здатності держави протидіяти новим шокам.

На основі узагальнення досвіду країн світу доцільно виокремити кілька репрезентативних моделей: повоєнна реконструкція Західної Європи (план Маршалла), трансформація Японії та Південної Кореї, відновлення країн Центральної та Східної Європи після «холодної війни», а також більш

проблемні кейси (Балкани, Ірак, Афганістан). Їх ключові риси систематизовано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Порівняльна характеристика моделей повоєнного відновлення
економічної безпеки держав**

Модель / країни	Ключові механізми відновлення економічної безпеки	Інституційні умови реалізації	Основні ризики й обмеження	Потенційні уроки для України
1	2	3	4	5
Західна Європа після Другої світової війни	Масштабна донорська допомога (план Маршалла), лібералізація торгівлі, валютна стабілізація, координація політики в межах ОЕСР і подальшої європейської інтеграції	Висока адміністративна спроможність держав, базові інститути правової держави, підтримка реформ елітами та суспільством	Загроза «допомого-залежності», політична поляризація, зовнішнє протистояння в умовах «холодної війни»	Посилення зовнішньої допомоги з власною відповідальністю; орієнтація на регіональну інтеграцію як довгостроковий «якір» безпеки й розвитку
Японія та Південна Корея	Стратегічна підтримка з боку США, індустріальна політика, експортно-орієнтована модель, інвестиції в людський капітал та технології	Авторитетні, відносно вигідні для реформ уряди; концентрація ресурсів на пріоритетних галузях; жорстка бюджетна дисципліна	Ризик надмірної залежності від одного зовнішнього партнера; соціальні дисбаланси на ранніх етапах модернізації	Створення чітких галузевих пріоритетів, концентрація обмежених ресурсів, зв'язок між безпековою та економічною політикою
Центральна та Східна Європа після «холодної війни»	Масштабні програми технічної допомоги, макрофінансова підтримка, угоди про асоціацію та розширення ЄС, реформи ринку праці й фінансової системи	Наявність чіткого інтеграційного орієнтиру (ЄС/НАТО), політика умовності відносно стійкий консенсус еліт щодо євроінтеграції	Висока соціальна ціна «шокових» реформ, тимчасове падіння виробництва, загрози «реформи без результату» при слабких інституціях	Конструкція реформ під «домашнього власника», послідовність: стабілізація – лібералізація – інституціоналізація – інтеграція

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5
Балкани (Боснія і Герцеговина, Косово тощо)	Комбінація донорських програм, миротворчих місій, часткової інтеграції до європейських ринків та інституцій	Складна етнополітична конфігурація, багаторівнева зовнішня адміністрація, фрагментована політична система	Затяжна інституційна слабкість, висока корупція, повільний прогрес реформ, «втома донорів»	Необхідність уникати надмірної зовнішньої опіки; прив'язка допомоги до чіткої внутрішньої відповідальності й антикорупційних гарантій
Ірак, Афганістан та інші проблемні кейси	Значні обсяги фінансової допомоги, військова присутність, вибіркові інфраструктурні проекти	Відсутність стійкого суспільного консенсусу, слабкі інститути, високий рівень конфліктності	Низька результативність витрачання коштів, відсутність сталого зростання, збереження високих безпекових ризиків	Важливість «спочатку інститути й безпека – потім масштабні вливання», критична роль локальної «власності» на реформи

Примітка. Джерело: складено автором на основі узагальнення міжнародного досвіду повоєнної реконструкції [14; 18; 20; 27]

На підставі узагальненого досвіду повоєнного відновлення економічної безпеки держав, наведеного у табл. 3.1, корисно виокремити кілька закономірностей:

По-перше, успішні моделі повоєнного відновлення демонструють поєднання трьох груп механізмів:

- зовнішньої фінансової та інституційної підтримки;
- внутрішньої політичної волі та інституційної спроможності реалізовувати реформи;
- чіткої стратегічної «якірної» мети (інтеграція до наднаціональних об'єднань, формування довгострокових безпекових союзів). [43;]

По-друге, ефективність допомоги напряму залежить від якості управління: одна й та сама комбінація інструментів (кредити, гранти, технічна допомога, участь міжнародних організацій) дає кардинально різний результат

у країнах з розвинутими інститутами (Західна Європа, нові члени ЄС) та у державах із хронічною інституційною слабкістю (частина Балкан, окремі країни Близького Сходу) [61; 66;].

По-третє, вирішальне значення має послідовність кроків. Спершу формуються базові умови економічної безпеки: мінімізація воєнних ризиків, відновлення критичної інфраструктури, забезпечення макрофінансової стабільності, контроль над ключовими ланцюгами постачання. Лише після цього можливий перехід до глибоких структурних перетворень – реформ судової системи, фінансових ринків, системи державного управління, ринку праці. Порушення цієї логіки (спроби «накласти» складні ринкові реформи на нестабільне безпекове середовище) [61; 66;]. у більшості випадків призводило до погіршення економічної безпеки.

З погляду України, яка одночасно перебуває у фазі активної воєнної фази та готується до масштабної повоєнної реконструкції, з порівняльної характеристики моделей повоєнного відновлення економічної безпеки держав світу можна виокремити такі ключові уроки:

1) Безпека як передумова економічної безпеки. У всіх успішних кейсах (Західна Європа, Японія, Південна Корея, нові члени ЄС) економічні програми розгорталися на тлі відносно гарантованої зовнішньої безпеки або чітких безпекових гарантій з боку союзників [63–65; 71]. Для України це означає, що дискусія про механізми відновлення економічної безпеки невіддільна від питань обороноздатності, довгострокових гарантій безпеки, розбудови оборонно-промислового комплексу та інтеграції у безпекові союзи.

2) Стратегічна інтеграція як «якір» реформ. Досвід Центральної та Східної Європи засвідчує, що перспектива членства в ЄС та НАТО підсилює стимули до впровадження болючих, але необхідних реформ [39; 61; 83]. Для України важливо не лише декларувати євроінтеграційний курс, а й вбудувати критерії членства до внутрішніх стратегій відновлення економічної безпеки – з прозорими індикаторами, графіками виконання та відповідальністю за відхилення.

3) Доцільно досягти балансу між зовнішньою допомогою та внутрішньою «власністю» на політику. Уроки Балкан, Іраку й Афганістану демонструють, що домінування зовнішнього управління без реальної відповідальності національних еліт та суспільства призводить до низької стійкості результатів [66; 71; 72]. Для України надзвичайно важливо зберегти «ownership» усіх ключових реформ: суспільство та національні інститути мають бути не об'єктом, а суб'єктом політики відновлення економічної безпеки.

4) Антикорупційний вимір економічної безпеки. Практика повоєнної реконструкції показує, що корупція та «захоплення держави» є одним із головних каналу вразливості економічної безпеки [60; 66; 71]. Тому для України критичною умовою ефективного використання майбутніх ресурсів відновлення є посилення антикорупційної інфраструктури, прозорість державних закупівель, цифровізація процедур, максимальне скорочення «ручного» розподілу ресурсів.

5) Пріоритезація секторів і послідовність структурної перебудови. Порівняння моделей Японії, Південної Кореї та країн Центральної Європи свідчить, що успіх повоєнної трансформації пов'язаний із чітко визначеними секторальними пріоритетами (індустрія, інфраструктура, людський капітал, інновації) [58; 61; 63]. Для України це означає необхідність виокремлення «ядра» секторів, критичних для економічної безпеки (енергетика, транспорт, ВПК, агропромисловий комплекс, цифрова інфраструктура) та концентрації ресурсів саме в цих напрямках.

6) Управління борговими та фіскальними ризиками. Частина повоєнних кейсів демонструє, що надмірна ставка на кредитні інструменти без належного боргового менеджменту посилює вразливість економічної безпеки у середньо- і довгостроковій перспективі [60; 92]. Тому для України важливий баланс між грантовими й кредитними ресурсами, реструктуризація існуючих боргів, удосконалення середньострокового бюджетного планування та впровадження фіскальних «правил безпеки».

На основі офіційних прогнозів НБУ та МВФ, а також з урахуванням можливих траєкторій повоєнної відбудови, побудовано сценарні оцінки динаміки реального ВВП України (табл. 3.2)

Таблиця 3.2

**Сценарні прогнози зростання реального ВВП України
у 2025-2028 рр., % до попереднього року**

Рік	Базовий сценарій	Обережний (консервативний) сценарій	Інноваційно- проривний сценарій
2025	4,0	2,5	5,0
2026	4,3	3,0	6,0
2027	4,5	3,2	6,5
2028	4,5	3,5	6,0

Примітка. Розраховано автором на основі базового прогнозу реального ВВП України (очікуване зростання близько 4-4,6% у 2024-2028 рр.) та узагальнених оцінок МВФ щодо середньострокового потенціалу української економіки

Узагальнюючи, можна стверджувати, що порівняльна характеристика міжнародних механізмів відновлення економічної безпеки не дає для України готової «матриці дій», але формує набір принципів і застережень. З одного боку, успішні моделі реконструкції підтверджують ефективність поєднання зовнішньої підтримки, внутрішніх реформ та інтеграційних орієнтирів. З іншого – проблемні кейси нагадують, що ігнорування інституційних, безпекових та соціальних чинників може звести нанівець навіть значні обсяги фінансових ресурсів[66; 71; 72]. Саме на цій основі у розділі 3 буде розроблено конкретизовані механізми відновлення економічної безпеки України з урахуванням її унікального воєнного та поствоєнного контексту.

3.2. Інституційні, фінансові та структурні механізми повоєнного відновлення економічної безпеки України

Результати оцінки стану економічної безпеки України в умовах повномасштабної агресії РФ показали, що виклики мають комплексний характер: поєднання воєнних руйнувань виробничої та транспортної інфраструктури, втрати частини експортного потенціалу, демографічних втрат, різкого зростання оборонних і соціальних видатків, посилення залежності від зовнішнього фінансування [34; 35; 49; 79]. За таких умов повоєнне відновлення економічної безпеки не може обмежуватися лише фізичною реконструкцією зруйнованих об'єктів. Потрібне послідовне формування системи інституційних, фінансових та структурних механізмів, зорієнтованих на довгострокову стійкість та інтеграцію в європейський економічний і безпековий простір.

Інституційні механізми повоєнного відновлення економічної безпеки пов'язані передусім із побудовою цілісної архітектури стратегічного планування та управління ризиками. Важливим завданням є інституціоналізація системи економічної безпеки як постійно діючого контура прийняття рішень, а не тимчасового «антикризового штабу». Це передбачає чіткий розподіл повноважень між Радою національної безпеки і оборони України, Кабінетом Міністрів, Міністерством економіки, Міністерством фінансів, Національним банком, профільними регуляторами, а також механізми координації рішень на центральному та регіональному рівнях [3; 4; 36; 73].

Невід'ємною складовою інституційних механізмів є зміцнення верховенства права, незалежності судової системи, спроможності антикорупційної інфраструктури та органів фінансового контролю. Без реального зниження корупційних ризиків неможливо забезпечити ефективне використання міжнародної допомоги, реалізацію масштабних інфраструктурних проєктів і залучення приватних інвесторів, особливо на тлі

воєнних та поствоєнних ризиків [50; 79; 85]. У цьому контексті цифровізація публічного управління (електронні закупівлі, відкриті реєстри, електронні послуги, автоматизований моніторинг бюджетних операцій) виконує подвійну функцію: з одного боку – підвищує прозорість та підзвітність держави, з іншого – знижує трансакційні витрати бізнесу та домогосподарств, що позитивно впливає на економічну безпеку [31; 49; 79].

Важливим елементом інституційного блоку є посилення ролі місцевого самоврядування в реалізації програм відбудови. Децентралізація, започаткована в Україні до війни, створила передумови для формування фінансово спроможних громад, однак воєнні руйнування та переміщення населення призвели до різкої асиметрії в ресурсних можливостях регіонів [34; 79]. Тому повоєнна модель управління має передбачати поєднання збереження фінансової автономії громад із цільовою державною підтримкою найбільш постраждалих територій, запровадження інструментів регіонального вирівнювання та конкурсного відбору проєктів відбудови на основі прозорих критеріїв. Це дозволяє знизити просторові дисбаланси, запобігти депопуляції та різкій територіальній нерівності, які самі по собі є загрозами економічній безпеці.

Фінансові механізми повоєнного відновлення економічної безпеки України мають бути спрямовані на досягнення стійкої макрофінансової позиції держави, зменшення боргових ризиків та забезпечення достатнього обсягу ресурсів для відбудови без витіснення приватних інвестицій. Центральним завданням є формування середньострокової фіскальної рамки, яка поєднує потреби оборони, соціальної підтримки населення, інфраструктурної реконструкції та обслуговування боргу. Доцільним є запровадження оновлених фіскальних правил (обмеження дефіциту, «якорі» для співвідношення боргу до ВВП, вимоги до первинного сальдо бюджету), що узгоджуються з практикою ЄС та рекомендаціями міжнародних фінансових інституцій [12; 40; 83; 92].

З огляду на високу залежність від зовнішнього фінансування, фінансові механізми мають передбачати збалансовану структуру міжнародної допомоги:

перевагу безповоротних грантів та пільгових кредитів над ринковими запозиченнями; використання гарантійних інструментів для зниження вартості позик; застосування механізмів боргового полегшення, умовно прив'язаного до реалізації структурних реформ. Паралельно важливо відновлювати й розвивати внутрішній ринок капіталу – інструменти військових і післявоєнних облігацій, муніципальних запозичень для фінансування проєктів відбудови, розвиток інституційних інвесторів (пенсійні фонди, страхові компанії, інвестиційні фонди), здатних забезпечувати довгостроковий ресурс[49; 80].

Окремий блок фінансових механізмів стосується інструментів стимулювання приватних інвестицій у відбудову. З огляду на високі воєнні та політичні ризики, ключового значення набувають схеми гарантування та страхування інвестицій (в тому числі від воєнних ризиків), розширення участі міжнародних фінансових організацій та експортно-кредитних агентств партнерських країн у співфінансуванні проєктів. Створення спеціалізованих фондів відновлення, використання механізмів державно-приватного партнерства, застосування зелених, соціальних і інфраструктурних облігацій здатні забезпечити диверсифікацію джерел фінансування і водночас підвищити прозорість використання коштів.

Структурні механізми повоєнного відновлення економічної безпеки спрямовані на зміну моделі економічного зростання, посилення стійкості реального сектору та зниження залежності від окремих ринків, галузей та ресурсів [24; 25; 49]. Пріоритетним напрямом є відновлення та модернізація енергетичної, транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури. Йдеться не лише про відбудову зруйнованих об'єктів, а про їх структурне оновлення – розвиток децентралізованої енергетики, інтеграцію української енергомережі в європейський простір, створення нових сухопутних та морських коридорів експорту, розбудову мультимодальних логістичних вузлів, масштабну цифровізацію сервісів як для бізнесу, так і для громадян.

Суттєвого переформатування потребує галузева структура економіки. Підтримка експорту сировинної продукції залишається важливим фактором

макрофінансової рівноваги, однак для підвищення економічної безпеки необхідне цілеспрямоване стимулювання секторів із високою доданою вартістю: переробної промисловості, машинобудування, ІТ та творчих індустрій, оборонно-промислового комплексу, агропереробки, «зеленої» енергетики [28; 49; 82; 93]. Це передбачає комбінацію інструментів – від податкових та регуляторних стимулів до програм експортного кредитування, кластеризації виробництва, підтримки інноваційних екосистем та інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості.

Окремим структурним виміром є політика у сфері людського капіталу та ринку праці. Масштабна міграція, мобілізація, втрати населення, внутрішнє переміщення створюють значні ризики для відтворення трудового потенціалу [9; 70; 95]. Тому повоєнні механізми зміцнення економічної безпеки мають включати програми повернення та реінтеграції громадян, підтримку зайнятості ветеранів, розширення можливостей перекваліфікації та підвищення кваліфікації, модернізацію системи професійної та вищої освіти з акцентом на компетентності, потрібні для модернізованої економіки. Важливу роль відіграє й розвиток інклюзивних ринків праці, що забезпечують можливості для участі у відбудові вразливих груп населення. [9; 70].

Узагальнена характеристика ключових інституційних, фінансових та структурних механізмів повоєнного відновлення економічної безпеки України наведена в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Ключові механізми повоєнного відновлення економічної безпеки України

Група механізмів	Зміст	Очікуваний вплив на економічну безпеку
1	2	3
Інституційні	Формування системи стратегічного планування та моніторингу загроз; посилення верховенства права, антикорупційної інфраструктури й фінансового контролю; цифровізація публічного управління; збалансована децентралізація та регіональна політика	Зростання прогнозованості економічної політики; зниження корупційних і управлінських ризиків; підвищення довіри інвесторів і партнерів; зміцнення спроможності держави реагувати на воєнні й поствоєнні шоки

Продовження табл. 3.2

1	2	3
Фінансові	Впровадження середньострокової фінансової рамки та фінансових правил; оптимізація структури зовнішнього фінансування (гранти, пільгові кредити, гарантії); розвиток внутрішнього ринку капіталу; застосування інструментів страхування й гарантування інвестицій; використання механізмів державноприватного партнерства	Зниження боргової та макрофінансової вразливості; забезпечення стійкого ресурсного забезпечення відбудови; активізація приватних інвестицій; диверсифікація джерел зростання
Структурні	Модернізація енергетичної, транспортної, логістичної та цифрової інфраструктури; підтримка секторів із високою доданою вартістю; розвиток людського капіталу й інклюзивних ринків праці; просторовий перерозподіл економічної активності з урахуванням воєнних руйнувань	Підвищення стійкості реального сектору; зменшення залежності від окремих ринків і ресурсів; формування основ для довгострокового зростання та зниження структурних дисбалансів

Примітка. Джерело: узагальнено автором на основі аналізу міжнародного досвіду повоєнної реконструкції та стратегічних документів відновлення України

Таким чином, інституційні, фінансові та структурні механізми повоєнного відновлення економічної безпеки України утворюють взаємопов'язану систему. Їх ефективність залежить від узгодженості дій держави та міжнародних партнерів, послідовності реформ, якості інституцій та здатності інтегрувати короткострокові стабілізаційні заходи в довгострокову стратегію модернізації та європейської інтеграції. Саме таке поєднання здатне перетворити повоєнну відбудову з вимушеної реакції на кризу на шанс для якісного посилення економічної безпеки та формування нової моделі розвитку України.

3.3. Стратегічні пріоритети та сценарії зміцнення економічної безпеки України в контексті євроінтеграції та глобальних трансформацій

Розглянуті у попередніх підрозділах параметри воєнних руйнувань, дисбаланси макроекономічної, соціальної та інституційної стійкості, а також механізми повоєнного відновлення свідчать, що питання економічної безпеки

України набуває довгострокового стратегічного виміру. Йдеться не лише про компенсацію поточних втрат, а про формування такої моделі розвитку, яка дозволить державі стати повноцінним суб'єктом європейського та глобального економічного простору, здатним протистояти зовнішнім і внутрішнім шокам[19; 24; 49].

У цьому контексті євроінтеграційний курс України та поглиблення участі в системі міжнародних економічних і безпекових союзів виступають ключовими рамковими умовами формування стратегічних пріоритетів економічної безпеки. З одного боку, імплементація норм та стандартів ЄС передбачає адаптацію національної політики до вимог внутрішнього ринку Союзу, Європейського зеленого курсу, правил державної допомоги, фінансового регулювання, конкурентної політики тощо. З іншого – вона відкриває доступ до значних фінансових ресурсів, інвестицій, технологій та інституційної підтримки, що створює додаткові можливості для підсилення економічної стійкості.

Узагальнюючи наукові підходи та практичні напрацювання міжнародних організацій, доцільно виділити кілька базових стратегічних пріоритетів, на яких має ґрунтуватися політика зміцнення економічної безпеки України в середньо та довгостроковій перспективі.

По-перше, це інституційна стійкість і верховенство права. Економічна безпека неможлива без ефективних, передбачуваних та підзвітних інститутів, які забезпечують захист прав власності, неупереджене правосуддя, прозорість публічних фінансів і дієву антикорупційну систему [21; 22; 74; 78]. Гармонізація законодавства з правом ЄС, зміцнення спроможності регуляторних органів, цифровізація адміністративних процедур, розширення інструментів громадського контролю – ключові напрями цього пріоритету. Саме інституційна якість визначає здатність держави впроваджувати складні структурні реформи, залучати приватний капітал та підтримувати довіру суспільства до стратегічного курсу розвитку[20; 51; 52].

По-друге, стратегічним пріоритетом виступає диверсифікація економічної структури та експорту. Довоєнна модель, базована на сировинно-орієнтованих галузях та обмеженій кількості зовнішніх ринків збуту, формувала високі ризики для економічної безпеки [18; 24; 28]. У повоєнний період необхідно забезпечити перехід до багатоукладної, інноваційно орієнтованої економіки з розвинутими секторами переробної промисловості, послуг, ІКТ, логістики, оборонно-промислового комплексу, агропереробки та креативних індустрій. Диверсифікація експорту вимагає географічного розширення ринків (ЄС, Північна Америка, Близький Схід, Азія) та включення українських виробників у глобальні та європейські ланцюги створення доданої вартості [19; 39; 49].

По-третє, ключовим елементом економічної безпеки є енергетична незалежність і «зелена» трансформація. Відмова від залежності від енергоносіїв агресора, розвиток відновлюваної та децентралізованої генерації, інтеграція в європейські енергетичні ринки, модернізація мереж та підвищення енергоефективності промисловості й житлового сектору не лише знижують уразливість до геополітичних шоків, а й відкривають нові можливості для інноваційного зростання [29; 40; 48; 84; 93]. Європейський зелений курс задає чіткі орієнтири щодо декарбонізації, кліматично нейтрального розвитку та формування нових «зелених» ринків, участь у яких може стати важливим джерелом економічного зростання України.

По-четверте, особливого значення набуває розвиток людського капіталу та демографічна стійкість. Повномасштабна війна посилила негативні тенденції – скорочення чисельності населення, міграційні потоки, старіння, регіональні диспропорції у забезпеченні кадрами [9; 70; 79; 95]. Стратегія економічної безпеки має включати комплексні заходи щодо повернення та реінтеграції вимушених мігрантів, створення конкурентних умов праці, модернізації освіти й системи професійної підготовки, інвестицій у науку та інновації, розвитку медичної інфраструктури [28; 31; 49]. Саме людський

капітал стає ключовим ресурсом для реалізації інституційних та структурних реформ, переходу до економіки знань і високих технологій.

По-п'яте, пріоритетом є просторовий та інфраструктурний вимір економічної безпеки. Воєнні дії спричинили значні руйнування транспортної, енергетичної та виробничої інфраструктури, особливо у східних і південних регіонах [34; 35; 84; 91]. Тому необхідно не лише відновити критичну інфраструктуру, а й переосмислити просторову організацію господарства: розвивати нові логістичні коридори, морські та річкові порти, залізничні та автомобільні сполучення з ЄС, формувати мережу регіональних центрів зростання, підтримувати міста-біженці як нові економічні хаби, інтегровані в європейські виробничі й транспортні системи.

Для операціоналізації зазначених пріоритетів доцільно використовувати сценарний підхід, який дозволяє врахувати невизначеність воєнно-політичної ситуації, темпи інтеграції до ЄС та динаміку глобальних трансформацій.

У рамках дослідження пропонується виділити три базові сценарії зміцнення економічної безпеки України: інерційно-адаптаційний, інтеграційно-модернізаційний та інноваційно-проривний. Їх узагальнену характеристику наведено в табл. 3.3.

Зазначені сценарії не є взаємовиключними; швидше йдеться про те, що інерційно-адаптаційний варіант може стати «лінією мінімуму», яка забезпечує базове відновлення інфраструктури та економічної активності, але не гарантує довгострокової безпеки.

Інтеграційно-модернізаційний сценарій відповідає реалістичній траєкторії розвитку за умови послідовного руху до членства в ЄС та виконання умов міжнародних партнерів.

Інноваційно-проривний сценарій є цільовим, або бажаним, орієнтиром, який визначає стратегічне бачення України як регіонального лідера в окремих сегментах «зеленої», цифрової та оборонно-промислової економіки.

Таблиця 3.3

**Стратегічні сценарії зміцнення економічної безпеки України в
поствоєнний період**

Сценарій	Ключові характеристики	Основні передумови реалізації	Потенційні ризики та обмеження
Інерційно-адаптаційний	Поступове відновлення довоєнної економічної структури з частковими реформами; збереження високої частки сировинних галузей; орієнтація на відновлення, а не трансформацію; використання зовнішньої допомоги переважно для латання інфраструктурних «розривів»	Припинення активної фази бойових дій без швидкого просування у євроінтеграції; обмежені можливості доступу до довгострокового фінансування; низька інституційна спроможність впроваджувати комплексні реформи	Консервація вразливої моделі розвитку; збереження високих боргових та соціальних ризиків; відтік людського капіталу; зниження конкурентоспроможності на фоні прискореної модернізації інших країн регіону
Інтеграційно-модернізаційний	Активна імплементація асquis ЄС; структурні реформи в енергетиці, фінансовому секторі, інфраструктурі; прискорена декарбонізація та розвиток «зеленої» енергетики; залучення ПП і коштів фондів ЄС; орієнтація на розвиток переробної промисловості й сучасних послуг	Чітка політична воля до реформ; укладення й виконання секторальних та фінансових угод з ЄС і міжнародними фінансовими інституціями; зміцнення антикорупційних інститутів; стабільна макроекономічна політика	Висока залежність від зовнішнього фінансування; ймовірність соціального опору реформам; ризик нерівномірного регіонального розвитку; загострення конкуренції на внутрішньому ринку внаслідок відкриття для європейських компаній
Інноваційно-проривний	Формування моделі економіки знань та високих технологій; розвиток науково-дослідної бази, інноваційних кластерів, військово-технологічного та подвійного призначення виробництва; лідерство в окремих нішах «зеленої» та цифрової економіки; активна участь у міжнародних проєктах безпеки, реконструкції й відбудови інших країн	Глибока інституційна трансформація; масштабні інвестиції в освіту, науку й інновації; створення сприятливого бізнес-клімату; успішна інтеграція до ЄС та залучення глобальних технологічних компаній; формування потужних національних корпорацій	Значна ресурсомісткість; потреба у високому рівні управлінської компетентності; ризики «витоку мізків» за відсутності конкурентної винагороди; висока чутливість до глобальних технологічних і фінансових циклів

Примітка. Джерело: розроблено авторкою на основі узагальнення підходів до сценарного моделювання економічної безпеки держав у посткризових періодах

Для забезпечення практичної реалізації інтеграційно-модернізаційного та інноваційно-проривного сценаріїв необхідно сформувати ієрархію стратегічних цілей і завдань економічної безпеки. На макрорівні до ключових цілей належать: досягнення стійких темпів економічного зростання, зниження боргового та інфляційного навантаження, забезпечення позитивного сальдо платіжного балансу, формування достатніх міжнародних резервів, зменшення енергетичної та критичної імпортової залежності. На мезорівні – розвиток конкурентоспроможних секторів та регіонів, інтегрованих у європейські та глобальні ланцюги створення вартості [17; 19; 30; 82; 87]. На мікрорівні – зміцнення фінансової стійкості підприємств, розвиток корпоративних систем управління ризиками, розширення практик ESG та корпоративної соціальної відповідальності.

Суттєвим інструментом реалізації стратегічних пріоритетів є впровадження системи моніторингу та оцінювання економічної безпеки, побудованої на гармонізованих із європейськими підходами індикаторами [4; 10; 15; 16; 49]. Йдеться про регулярну оцінку порогових значень боргового навантаження, енергетичної залежності, рівня тінізації, концентрації ринків, інвестиційної активності, стану людського капіталу, інноваційності економіки тощо. Дані такого моніторингу мають використовуватися для коригування стратегій та програм відбудови, а також для комунікації з міжнародними партнерами й інвесторами. [19; 49; 85].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що стратегічні пріоритети та сценарії зміцнення економічної безпеки України повинні базуватися на поєднанні євроінтеграційного вектора, внутрішньої інституційної модернізації та активної участі в глобальних трансформаціях – енергетичній, цифровій, безпековій [24; 49; 83; 87; 94]. Саме така комбінація дозволить перетворити повоєнну відбудову з вимушеної реакції на руйнування у можливість для глибокого оновлення економічної моделі, посилення суверенітету та формування якісно нової архітектури економічної безпеки держави.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі увагу зосереджено на прикладних аспектах відновлення економічної безпеки України в умовах тривалої збройної агресії та майбутнього повоєнного періоду. На основі узагальнення статистичних даних, аналітичних оцінок і міжнародного досвіду здійснено діагностику актуального стану економічної безпеки держави, виокремлено ключові вразливості та потенціал стійкості, а також запропоновано комплекс механізмів, придатних для практичної реалізації.

Проведений аналіз показав, що конфігурація економічної безпеки України нині формується під впливом кількох взаємопов'язаних чинників: руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, часткова втрата експортного потенціалу, значне зростання оборонних і соціальних видатків, посилення боргового навантаження та суттєва залежність від зовнішнього фінансування. Водночас виявлено низку важливих факторів стійкості – адаптивність бізнесу, швидку перебудову логістичних маршрутів, активізацію співпраці з міжнародними партнерами, прогрес у євроінтеграційних реформах, розвиток цифрових сервісів публічного управління. Це дає змогу розглядати економічну безпеку України як динамічну систему, яка поєднує високі ризики з помітним трансформаційним потенціалом.

У роботі обґрунтовано, що відновлення економічної безпеки не може зводитися до повернення до довоєнної моделі функціонування економіки. Запропоновані механізми спрямовані на якісне оновлення інституційного середовища (посилення верховенства права, антикорупційна інфраструктура, стратегічне планування, управління воєнними й поствоєнними ризиками), удосконалення фінансової основи стійкості (боргова й бюджетна політика, розвиток внутрішнього ринку капіталу, підвищення прозорості використання міжнародної допомоги) та структурну перебудову економіки (підтримка секторів із високою доданою вартістю, розвиток оборонно-промислового

комплексу, енергетична й логістична модернізація, цифровізація та «зелений» перехід).

Окремий акцент зроблено на стратегічній ролі європейської інтеграції як довгострокового «якоря» економічної та безпекової політики України. Сценарні орієнтири, сформовані у розділі, показують, що найбільш перспективною для України є траєкторія інтеграційно-модернізаційного розвитку, яка поєднує поступову імплементацію *acquis* ЄС, структурну модернізацію, розширення участі у європейських ринках і безпекових ініціативах із елементами інноваційного прориву в окремих галузях. Реалізація такої моделі дає можливість перетворити повоєнне відновлення з переважно компенсаторного процесу на інструмент довгострокового підвищення економічної стійкості та конкурентоспроможності держави.

Узагальнені у третьому розділі результати створюють прикладне підґрунтя для формування державної політики економічної безпеки України в поствоєнний період. Запропоновані підходи та механізми можуть бути використані під час підготовки стратегій повоєнної відбудови, програм макрофінансової стабілізації, галузевих та регіональних планів розвитку, а також у подальших наукових дослідженнях проблематики економічної безпеки в умовах тривалих воєнних та геополітичних викликів.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна магістерська робота, присвячена механізмам відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період на прикладі України та з урахуванням міжнародного досвіду розглянуто, як війна та повоєнні трансформації змінюють умови функціонування національних економік і які інструменти можуть забезпечити їхню стійкість. Особливу увагу приділено тому, як поєднати теоретичні підходи, історичний досвід інших країн та реалії сучасної України.

Уточнено зміст категорії «економічна безпека держави» з урахуванням воєнних та гібридних загроз. Економічна безпека розглядається як стан економіки, за якого держава здатна підтримувати макрофінансову стабільність, відтворювати виробничий та інфраструктурний потенціал, забезпечувати прийнятний рівень життя населення й виконувати оборонні зобов'язання, незважаючи на зовнішні та внутрішні шоки. Виділено основні складові економічної безпеки – макрофінансову, виробничо-інфраструктурну, зовнішньоекономічну, соціально-демографічну та інституційну – і показано, що в умовах війни їхній взаємозв'язок посилюється, а простір для помилок державної політики суттєво звужується.

У межах методологічного аналізу систематизовано підходи до оцінювання економічної безпеки: пороговий, індикаторний, індексний, сценарний та ризик-орієнтований. Акцент зроблено на тому, що для воєнного та поствоєнного періодів недостатньо лише фіксувати відхилення показників від граничних значень; необхідно враховувати динаміку, чутливість до шоків, просторові відмінності та якість інституцій. Це створює основу для формування більш гнучкої системи моніторингу, яка може використовуватися при ухваленні рішень щодо відновлення.

Узагальнено міжнародний досвід повоєнної реконструкції. Приклади європейських країн після Другої світової війни, Японії, Південної Кореї, країн Центрально-Східної Європи та низки постконфліктних держав показали, що

успішне відновлення економічної безпеки поєднує декілька елементів: зовнішню фінансову підтримку, модернізацію інфраструктури, глибокі інституційні реформи, інтеграцію в регіональні економічні та безпекові об'єднання, інвестиції в людський капітал. Важливою умовою є не стільки розмір допомоги, скільки здатність уряду визначати пріоритети, вибудовувати прозорі механізми розподілу ресурсів і дотримуватися узгодженої стратегії.

Окремо проаналізовано роль міжнародних організацій і фінансових інституцій у зміцненні економічної стійкості. Програми Світового банку, МВФ, регіональних банків розвитку, інструменти ЄС та інших партнерів забезпечують країнам доступ до ресурсів, але одночасно прив'язують їх до певних стандартів макроекономічної політики, управління боргом, прозорості та верховенства права. Успішні кейси свідчать, що довготривалий позитивний ефект виникає тоді, коли зовнішня підтримка стає частиною національної стратегії модернізації, а не замінює внутрішні реформи.

На основі узагальнення доступних даних охарактеризовано сучасні параметри економічної безпеки в умовах триваючої збройної агресії. Серед ключових викликів – руйнування виробничої й критичної інфраструктури, скорочення експортних можливостей, посилення навантаження на державні фінанси, демографічні втрати та висока залежність від зовнішнього фінансування. Разом із тим виявлено й важливі джерела стійкості: адаптацію бізнесу до нових умов, переорієнтацію торгівлі в бік ЄС, розвиток цифрових сервісів, поступ у реалізації євроінтеграційних реформ, зростання оборонно-промислового потенціалу.

На цій основі запропоновано бачення системи механізмів відновлення економічної безпеки України. Інституційний блок пов'язаний зі зміцненням верховенства права, антикорупційної інфраструктури, підвищенням якості публічного управління, розвитком середньострокового стратегічного планування. Фінансовий блок включає послідовну бюджетно-боргову політику, збалансування грантового та кредитного фінансування, розвиток внутрішнього ринку капіталу, прозорість використання зовнішніх ресурсів.

Структурний блок стосується переорієнтації економіки на сектори з вищою доданою вартістю, розвитку переробної промисловості, інноваційних та «зелених» технологій, інтеграції до європейського енергетичного й транспортного простору, підтримки регіональних кластерів і логістичних коридорів. Євроінтеграційний курс розглянуто як один із ключових «якорів» економічної безпеки. Імплементация норм і стандартів ЄС створює для України більш прогнозоване регуляторне середовище, відкриває доступ до ринків і фінансових інструментів, а також посилює взаємозв'язок між економічними та безпековими гарантіями.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що повоєнне відновлення економічної безпеки України не обмежується відбудовою зруйнованих об'єктів і короткостроковим стабілізуванням макроекономічних показників. Йдеться про тривалий процес зміни економічної моделі, в якому рішення у сфері фінансів, структурної політики, безпеки, соціальної підтримки та євроінтеграції мають бути узгоджені між собою. Запропоновані у роботі підходи та механізми можуть бути використані як орієнтир при розробці стратегічних документів повоєнної відбудови, програм макрофінансової стабілізації та секторальних політик, а також як база для подальших наукових досліджень у сфері економічної безпеки держави в умовах воєнних і поствоєнних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України від 11.08.
4. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : затв. наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://me.gov.ua>
5. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment : February 2022 – February 2023. – Washington, DC : World Bank, Government of Ukraine, European Commission, 2023. – 240 p.
6. Ukraine: Rapid Damage and Needs Assessment. August 2022. – World Bank, Government of Ukraine, European Commission, 2022. – 269 p.
7. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, зросла до майже \$138 млрд // Київська школа економіки (KSE Institute). 2022. URL: <https://kse.ua>
8. Ukraine Recovery Conference 2022. Lugano Declaration and Principles. – Федеральний департамент закордонних справ Швейцарії, 2022. URL: <https://www.urc-international.com>
9. Human Development Report 2023/24. Breaking the Gridlock. – New York : UNDP, 2024. – 300 p.
10. World Development Indicators : база даних. – The World Bank. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

11. World Economic Outlook. October 2023 : Navigating Global Divergences. – Washington, DC : International Monetary Fund, 2023. – 188 p.
12. OECD Economic Outlook 2023, Volume 2023 Issue 2. – Paris : OECD Publishing, 2023. – 260 p.
13. Global Peace Index 2023 : Measuring Peace in a Complex World. – Sydney : Institute for Economics and Peace, 2023. – 104 p.
14. Fragile States Index 2023 Annual Report. – Fund for Peace, 2023. – 56 p.
15. Index of Economic Freedom 2024. Methodology and Country Rankings // The Heritage Foundation. URL: <https://www.heritage.org/index>
16. Economic Freedom of the World 2023 Annual Report. – Vancouver : Fraser Institute, 2023. – 230 p.
17. Global Competitiveness Report 2019. – Geneva : World Economic Forum, 2019. – 666 p.
18. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Столярчук Я. М. Міжнародна економіка : підручник. – К. : КНЕУ, 2014. – 815 с.
19. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М., Власов В. І. та ін. Інтеграція України в глобальний соціально-економічний простір : монографія. – К. : КНЕУ, 2019. – 328 с.
20. Білорус О. Г., Зубець М. В., Саблук П. Т., Власов В. І. Глобальна економічна безпека : монографія. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2009. – 486 с. pdatu.edu.ua
21. Олійник Д. І., Пастернак-Таранущенко Г. М. Економічна безпека держави : навч. посіб. – К. : КНЕУ, 2016. – 312 с.
22. Барановський О. І. Економічна безпека: проблеми теорії та практики : монографія. – К. : Наукова думка, 2014. – 520 с.
23. Назаренко С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. – К. : KNEU Press, 2018. – 280 с. businessperspectives.org
24. Геєць В. М. Структурні зміни та економічна безпека України : монографія. – К. : Ін-т екон. прогнозування НАН України, 2015. – 400 с.

25. Економічна безпека України : монографія / за ред. В. М. Гесця, В. П. Савчука. – К. : КНЕУ, 2011. – 360 с.
26. Білошицький О. В. Економічна безпека держави: теоретичні засади та механізми забезпечення. *Фінанси України*. 2020. № 2. С. 62–78.
27. Чала В. С. Концепція зв'язку між ресурсами та майбутні національні моделі економічної безпеки. // *Mechanisms of economic development in the context of global changes: international experience : conference proceedings*. Riga : Baltija Publishing, 2022. С. 19–23.
28. Резнікова Н. В., Осауленко О., Яценко О. та ін. Продуктивна здатність країн крізь призму Цілей сталого розвитку: виклики міжнародній економічній безпеці та конкурентоспроможності. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2021. № 2 (33). С. 492–499.
29. Сухорукова Т. Г., Янченко Н. В., Жижкевич Н. Перспективи розвитку зеленої економіки та економічної безпеки в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. № 67. С. 115–123.
30. Четверта промислова революція: зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків : монографія / за ред. А. І. Крисоватого, О. М. Сохацької. – Тернопіль : Осадца Ю. В., 2018. – 478 с.
31. Цифрова економіка: вплив інформаційно-комунікаційних технологій на людський капітал та формування компетентностей майбутнього : монографія / за ред. Л. Антонюк, Д. Ільницького, А. Севастюк. – К. : КНЕУ, 2021. – 337 с.
32. Чала В. С. Ключові світові моделі корпоративної екологічної та економічної відповідальності. *Вчені записки КНЕУ імені Вадима Гетьмана*. 2023. № 1 (30). С. 146–159.
33. Жук М. М. Проблеми визначення категорії «економічна безпека держави» в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2020. № 2. С. 87–93. economy.nayka.com.ua
34. Економіка регіонів в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості : науково-аналітичне видання / наук. ред. І. З. Сторонянська. –

- Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», 2022. – 70 с.
35. Україна: швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. Серпень 2022 / Світовий банк, Уряд України, Європейська Комісія. – 269 с. (україномовне видання).
 36. Inflation Report. – National Bank of Ukraine. – Київ, різні роки. URL: <https://bank.gov.ua>
 37. Statistical Yearbook of Ukraine 2023 / State Statistics Service of Ukraine. – Kyiv, 2024. – 550 p. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
 38. Public Debt of Ukraine : офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua>
 39. Ukraine– EU Association Agreement. – Official Journal of the European Union, L 161, 29.05.2014.
 40. G20 Sustainable Finance Working Group. 2021 Synthesis Report. – G20, 2021. – 80 p.
 41. Zhang D., Zhang Z., Managi S. A bibliometric analysis on green finance: Current status, development, and future directions. Finance Research Letters. 2019. No. 29. P. 425–430.
 42. Global Report on Food Crises 2023. – World Food Programme, FAO, IFPRI, 2023. – 250 p.
 43. Building Back Better: Post-Conflict Reconstruction and Economic Recovery / ed. by P. Collier. – Oxford : Oxford University Press, 2012. – 310 p.
 44. Eichengreen B. The European Economy Since 1945: Coordinated Capitalism and Beyond. – Princeton : Princeton University Press, 2007. – 512 p.
 45. Moyo D. Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa. – London : Penguin Books, 2009. – 188 p.
 46. Rodrik D. The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. – New York : W. W. Norton, 2011. – 340 p.
 47. Sen A. Development as Freedom. – New York : Alfred A. Knopf, 1999. – 366 p.

48. Carbon Pricing Dashboard // The World Bank. URL: <https://carbonpricingdashboard.worldbank.org>
49. Ukraine Country Economic Memorandum : Strategic Directions for a Resilient, Green, and Inclusive Recovery. – Washington, DC : World Bank, 2024. – 180 p.
50. Green Recovery and Reconstruction in Ukraine : Policy Paper. – Resource and Analysis Center «Society and Environment», 2022. – 32 c.
51. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990. – 159 p.
52. Acemoglu D., Robinson J. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. – New York : Crown Business, 2012. – 529 p.
53. Alesina A., Spolaore E. The Size of Nations. – Cambridge, MA : MIT Press, 2003. – 272 p.
54. Collier P. The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It. – Oxford : Oxford University Press, 2007. – 224 p.
55. Collier P., Hoeffler A. Greed and grievance in civil war. Oxford Economic Papers. 2004. Vol. 56 (4). P. 563–595.
56. Paris R. At War's End: Building Peace After Civil Conflict. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 289 p.
57. Addison T. (ed.). From Conflict to Recovery in Africa. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 320 p.
58. Barro R. J., Sala-i-Martin X. Economic Growth. – 2nd ed. – Cambridge, MA : MIT Press, 2004. – 672 p.
59. Rodrik D. One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth. – Princeton : Princeton University Press, 2007. – 280 p.
60. Reinhart C., Rogoff K. This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly. – Princeton : Princeton University Press, 2009. – 496 p.
61. Baldwin R., Mauro B. (eds.). Economics of Post-War Reconstruction. – CEPR Press, 2022. – 210 p.

62. Veuger S. (ed.). After the COVID-19 Crisis: Post-Pandemic Economic Policies. – AEI Press, 2021. – 190 p.
63. The Marshall Plan: Lessons Learned for Post-War Reconstruction / OECD Policy Paper. – Paris : OECD, 2018. – 60 p.
64. Hogan M. J. The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 512 p.
65. Milward A. The Reconstruction of Western Europe, 1945–51. – London : Routledge, 1984. – 522 p.
66. Post-Conflict Economic Recovery: Enabling Local Ingenuity. – United Nations Development Programme (UNDP), 2008. – 208 p.
67. Pathways for Peace: Inclusive Approaches to Preventing Violent Conflict. – World Bank, UN, 2018. – 345 p.
68. Bruck T., Naudé W., Verwimp P. Small firms, large wars? Economic recovery in post-conflict settings. *Journal of Peace Research*. 2013. Vol. 50 (3). P. 479–493.
69. Cerra V., Saxena S. Growth dynamics: The myth of economic recovery. *American Economic Review*. 2008. Vol. 98 (1). P. 439–457.
70. Global Humanitarian Overview 2023. – United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), 2023. – 120 p.
71. World Development Report 2011: Conflict, Security, and Development. – Washington, DC : World Bank, 2011. – 384 p.
72. The Economics of Peace: Five Rules for Effective Reconstruction / International Crisis Group Policy Brief. – Brussels, 2019. – 32 p.
73. Ukraine: Macroeconomic Update / National Bank of Ukraine. – Київ, різні роки.
74. Гефтер Л. Економічна безпека та інституційні основи відновлення в умовах постконфліктної трансформації. *Економіка України*. 2022. № 9. С. 15–29.

75. Кузнєцова О. В. Фінансова стійкість держави як основа економічної безпеки. *Фінанси України*. 2021. № 3. С. 45–59.
76. Кравчук Н. І. Механізми зміцнення економічної безпеки держави в умовах євроінтеграції. *Економіка та держава*. 2020. № 10. С. 20–27.
77. Мунтіян В. І. Економічна безпека України : монографія. – К. : Кондор, 2018. – 400 с.
78. Сухорукова Т. Г. Інституційні механізми захисту економічної безпеки в умовах глобалізації. *Світ фінансів*. 2020. № 4 (65). С. 7–18.
79. Національна доповідь «Соціально-економічний розвиток України в умовах війни» / НАН України. – К. : Фенікс, 2023. – 210 с.
80. *Economic Resilience of Nations: Policy Lessons from COVID-19 and Beyond* / OECD, 2022. – 180 p.
81. *Global Risks Report 2024*. – Geneva : World Economic Forum, 2024. – 120 p.
82. *The Global Innovation Index 2023* / WIPO, INSEAD, Cornell University. – Geneva, 2023. – 460 p.
83. *European Economic Security Strategy* / European Commission Communication. – Brussels, 2023. – 40 p.
84. *Ukraine Energy Damage Assessment 2023* / International Energy Agency (IEA). – Paris, 2023. – 55 p.
85. *Rebuilding Ukraine: Principles and Policies* / Bruegel Policy Contribution. – Brussels, 2022. – 35 p.
86. Darvas Z., Wolff G. B. An EU reconstruction fund for Ukraine. *Bruegel Policy Brief*. 2022. No. 6. – 14 p.
87. *Ukraine's EU Accession and Economic Security* / CEPS Research Report. – Brussels, 2023. – 60 p.
88. *NATO Annual Report 2023*. – Brussels : NATO Public Diplomacy Division, 2024. – 160 p.
89. *EU-Ukraine Solidarity Lanes: Progress Report* / European Commission. – Brussels, 2023. – 25 p.

90. Black Sea Grain Initiative: Impact Assessment / UNCTAD Policy Brief. – Geneva, 2023. – 24 p.
91. Ukraine: Recovery and Reconstruction Needs of the Transport Sector / World Bank, 2023. – 110 p.
92. Financing Ukraine's Reconstruction / IMF Departmental Paper. – Washington, DC, 2023. – 55 p.
93. Green Reconstruction of Ukraine: Policy Options / UNEP, 2023. – 70 p.
94. Post-war Economic Security and Resilience: Lessons from Europe and Asia / Routledge Studies in Security and Conflict Management. – London : Routledge, 2021. – 260 p.
95. Global Report on Internal Displacement 2023 / Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC). – Geneva, 2023. – 140 p.

ЗГОДА здобувачки освіти
Державного університету економіки і технологій про перевірку
кваліфікаційної роботи на прояви академічного плагіату
та розміщення в Репозитарії ДУЕТ

Я, **Нотович Нонна Миколаївна**, підтримую політику Державного університету економіки і технологій з академічної доброчесності і відкритого доступу. Стверджую, що кваліфікаційна магістерська робота **«Механізми відновлення економічної безпеки держав у поствоєнний період: міжнародний досвід і контекст України»** виконана самостійно та не містить академічного плагіату. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Державного університету економіки і технологій ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення норм академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Також я поінформована, що відповідно до пункту 5.8 «Положення про Репозитарій (електронну базу даних) Державного університету економіки і технологій» згадана робота буде розміщена в Електронному архіві Університету (Репозитарії ДУЕТ) та ознайомлений з умовами такого розміщення.

12.01.2026

Н. НОТОВИЧ